БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. НОЯБРЬ 21 ЧЕТВЕРГ № 275 (5679).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Бөгүн чурттуң онза чугула тудуунда

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руднигинде даг-дүгүн түр үеде арыглап ажылдаарынга таарыштыр тургускан машинаже руда чүдүрүп чорударынга үш чүс чыгам кижи ажылдап турар.

Даг-дүгү комбинаттың ажыглалга кирер эң чугула бүдүрүлгези — даг породазы арыглаар фабриканың тудуунче 130 кижини үстүнде үш чүс кижиден комбинаттың удуртулгазы тускайлап чоруткан.

Оон аңгыда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи одалга-биле ажылдаар электростанциядан суг алдынар черге чедир электри дамчыдылгаларының шугумунуң тудуун бодунуң күжүбиле боттандырар болгаш рудникке быжыглаашкыннарны эптеп тургузар деп шиитпирни хүлээп алган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ам болур Пленумунга алдар кылдыр комбинат тудуунуң бүгү-ле черлеринде ажыл-иш бо хүннерде улам-на хайнығып, бригадаларның болгаш участоктарның аразында социалистиг чарыштың чалбыыжы улам-на кыптыгып турар.

Чыл планын күүседир дээш

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 47 чылынче кирбишаан, бистиң улуг-чаагай Төрээн чуртувустуң заводтарында болгаш фабрикаларында, тудугларында болгаш транспортта, колхозтарында болгаш совхозтарында ажыл-ишчилер боттарының сорук кирген күш-ажылы-биле чурттуң экономиктиг күүзүүн улам-на быжыглаар дээш күш-ажылчы ээлчегде турупкан, шудургу ажылдап турарлар.

Чеди чылдың онаалгалары чедиишкинниг күүсеттинин турары бистеони өөртүп турар. Баштайгы саналашкыннар ёзугаар алырга беш чылдар дургузында үлетпүр продукциязының хемчээ бистиң чуртувуска планда көрдүнген 51 хуунуң орнунга 58 хуу улгадыр. Улус ажыл-агыйы пландан ажыр барык-ла 37 миллиард рубльдиң продукциязын алыр. Бо чогаалыкчы улуг ажылды амыдыралга боттандырарынга бистиң аныяк республикавыстың үлетпүр-бүдүрүлгелериниң, көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң үлүг-хуузу база бичге эвес.

Бо чылдың 9 айларының дургузунда күжениишкинниг ажылдап келгениниң түңнелинде бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу чеди чылдың бешки чылының планныг онаалгаларын күүседиринге эки көргүзүглерни чедип алганнар. 1963 чылдың 9 айларында үлетпүрүнүң ниити продукциязын бүдүрүп үндүрериниң планын республика 102 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың ол үези-биле дөмейлээрге 21 хуу өскен. Оон иштинде чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери ниити продукция бүдүрүп үндүрериниң 9 айлар планын 103 хуу күүсеткен. Ылаңгыя Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязының, типографияның, далган дээрбезиниң, Элегес шахта эргелелиниң, Туранның, Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинаттарының коллективтери эки ажылдап, 9 айларның планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеннер.

Ындыг-даа болза үлетпүр-бүдүрүлге черлери, тудуг болгаш транспорт организациялары боттарында бар иштики курлавырларны четчезиби-биле ажылдап турар бе? Чок, четче ажыглап шыдавайн турар. Күш-ажылды эки организастап турар бүдүрүлгелер-биле кады ажылды багай организастап турар, рентабелдиг эвес ажылдап турар, бүдүрген продукциязының шынары куду бүдүрүлгелер бисте база бар. Ындыг бүдүрүлгелерге бо чылдың баштайгы чартыында 1227 эш кидис идиктерни үрей, шынар чок кылган Кызылдың алгы заводу болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер хамааржыр. Коммунистиг партия, Совет чазак бистиң республиканың бүдүрүкчү күштерчи ам-даа улам хөгжүдер дээш хөй акка-хөреңгилерни үндүрүп берип турар. Ындыг-даа болза оларны ажыглап турарывыс дыка багай. «Тыва даг-дүгү», «Тывакобальт» комбинаттар база Кызылдың хлеб-далган дээрбезиниң комбинады, суг дамчыдылгазы, Чадаананың хлеб заводу, Кызылдың эзт комбинады ышкаш улуг чугула объектилериниң тудуглары кончуг оожум чоруп турар.

Планны бир хуу ажыр күүседири дээрге, ол болза чурттакчы чоннуң хереглелинге муң-муң эш хөм болгаш кидис идиктер, муң-муң тонна тараа, сүт, эзт, муң-муң кубометр тудуг ыяжы, муң-муң кезек туйбу болур болгай. Удуртукчулары ол бөдүүн чүүлдү херекке албас, ынчангаш бүдүрүлге планын доктаамал күүседип турарын чедип албайн турар бүдүрүлгелер, тудуглар, транспорт организациялары, колхозтар, совхозтар бисте бар бооп турар. Оларга 9 айларның планын күүсетпейн, чурттакчы чоннуң хереглелинге 380 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн «Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың туйбу заводу, № 3 АТК, алгы заводу болгаш респотребсоюзтуң аъшчем комбинады ышкаш бүдүрүлгелер хамааржыр.

Чаа объектилерни ажыглалга дүрген киирери — ажыл-агыйжы удуртукчуларның, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ам эң чугула сорулгазы болуп турар.

Бо чылдың арткан хүннеринде кол сорулга болза чеди чылдың бешки чылының бүдүрүлге планнарын район, хоорай бүрүзү, бүдүрүлге бүрүзү ыяавыла долдур болгаш ажыр күүседирин хандырары ол бооп турар. Оон-биле кады планны күүседир дээш-ле хөй күштерни болгаш акшахөреңгилерни кайы-хамаан чокка чарыдаар чорукту болдурбас. Бүдүрүлгениң болгаш тудугнуң ажылынга эң дээре көргүзүглерни улустуң байлаан эң-не камналгалыг чарыгдап турган чедип алыр ужурлуг. Капитал салыышкыннарны шиитпирлиг участоктарга мөөңнеп, доозулбаан тудуг азы чедир тургуспаан дериглер арттырбас кылдыр боттуг, организакчы хемчеглерни алыры чугула.

Чыл планын чедиишкинниг күүседип, чеди чылдың алдыгы чылынга эки белеткелдиг киреринге улуг курлавырлар бистиң үлетпүр бүдүрүлгеривисте, тудуг, автотранспорт организацияларында болгаш колхозтар, совхозтар бүрүзүнде бар.

Чыл планын арткан хуусаада чедиишкинниг күүседириниң, келир чылга эки белеткелдиг ужуражыры-ның бир кол магадылалы болза, кышкы үеде бүдүрүлгелерниң эки ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузары болгай. Ынчангаш кышка белеткелдерни бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзү дүрген доозар херек.

Чеди чылдың бешки чылының төнеринге чедир ай ажыг хуусаа арткан. Бистиң республиканың ажылчы чоннары ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозар дээш социалистиг чарышты улам калбартып, бо арткан хүннерде күжениишкинниг ажылдап, чеди чылдың бешки чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседип шыдаар дээрзинде кандыг-даа дадагалзаа чок.

Генерал А. Х. Насутионну Н. С. Хрущевтуң хүлээп алганы

КИЕВ. (СЭТА). Ында туруп турар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Совет Эвилелинде аалдап келген Индонезияның камгалал министри, чепсектиг күштериниң штабының начальниги генерал А. Х. Насутионну хүлээп алган болгаш оон-биле найыралдыг беседа кылган.

Беседа сөөлүнде Н. С. Хрущев генерал Насутионга алдар болдурул, шайлалга кылган.

Л. И. Брежневтиң Иранда чоруп турары

ТЕГЕРАН, (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш ону үдеп чоруур кижилер ноябрь 19-туң кежээзинде Исфагандан Тегеранга ээп келген.

Хуусаа бетинде күүсеткен

РСФСР-ниң совнархозунуң балык тудар флодунуң далайжылары, балыкчы-колхозчулары болгаш балык үлетпүрүнүң ажылдакчылары чеди чыл планының бешки чылының онаалгаларын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, балык тударының, далай аңнары болгаш далай продуктулары тыварының чыл планын хуусаа бетинде, 1963 чылдың ноябрь 16-да күүсеткен.

Чыл эгезинден бээр 27 млз. центнер балыкты болгаш далай аңын тутган. Чыл төнчүүнге чедир чурт чыл планындан артыкка бир миллион центнер ажыг балыкты алыр.

Бүгү чурт СЭКП ТК-ның Пленумунга белеткенип турар

КӨЛ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭР БИС

«Правданың» корреспондентизи **А. Зенченкога** БССР-ниң Совнархозунуң даргазы **С. Кишиниң** медегдээни болза, бистиң республиканың химия үлетпүрүн чеди чылдың чылдарында тургускан, дээрзин хөөрем чокка чугаалап болур. Чуртта эң улуг Полоцкиниң нефть ажылдап кылыр заводун, Солигорскиниң калий комбинадын, Гродненскиниң азот-тук заводун, Светлогорскиниң кылымал волокно заводун ам Белоруссияда тудуп турар. Солигорскиниң ийиги калий комбинадынын, Гомельдин суперфосфат заводунун тудуу эгелээн.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп көвүдедир дугайында чагаазын базза химия үлетпүрүн улам ынай хөгжүдер дугайында айтырыгны чугаалажыр СЭКП ТК-ның Пленумун чыылдырар дугайында дыңнадыгны республиканың тудугжулары болгаш эптекчилери чогаадыкчы аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле үткүп, чаа күүчүлерни ажыглалга хуусаа бетинде киирер дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Белоруссияның нефть-химиязының баштайгызы Полоцкиниң нефть ажылдап кылыр заводу продукцияны ам безин берип эгелээн. Ам ында ийиги ээлчегнин технологтуг тургузулгаларын тудуп турар. Чоокку үеде ол болза чуртта эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи болур. Улуг химияның бүдүрүлгелерин хуусаа бетинде ажыглалга киирер дээш бүгү-эвилелиң чарыжының инициаторлары — Гродненскиниң азотчиктери бүдүрүлгени ажыглалга киирер үезинин ажылын кылып эгелээн. Декабрьның баштайгы хүннеринде бүдүрүлге көдээ ажыл-агыйга хереклиг азот-тук чемишчидилгелерни ажылдап эгелээринге азотчиктер долу бүзүреллиг.

Солигорскиниң бирги калий комбинадының тудугжулары болгаш эптекчилери боттарының хожудаашкының узуткап турар. Оон коллективи СЭКП ТК-ның Пленумунуң ажыттынар хүнүн калий чемишчидилгелернин баштайгы тонналарын бүдүрүп үндүрери-биле уткуур дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Ырак эвес келир үеде Белоруссия химия продуктуларының бүгү кол хевирлерин бүдүрер талазы-биле бистин чуртувустуң эң улуг районнарының бирээзи болган турар. Калий чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле Белоруссия Совет Эвилелинде кол черни ээлээн турар.

Республиканың партия организациязы улуг химияның бүдүрүлгелериниң тудугжуларының болгаш эптекчилериниң армиязын СЭКП ТК-ның ам болур Пленумун төлептиг уткуурунче мобилизастап турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга химияны пептередириниң аажок улуг сорулгаларының чугулазын хандыр медереп билбишаан, республиканың ажылчы чоннары ол сорулгаларны алдарлыы-биле күүседирлер.

АЖЫЛДАРНЫН ХУУСААЛАРЫН КЫЗЫРЫП ТУРАР

«Правданың» корреспондентизи **А. Рудзинскаска** Каунаста тудуп турар кылымал волокно заводунуң директору **В. Капустуң** чугаалааны болза, СЭКП ТК-ның Пленумун чыылдырарын совет кижилер чүүзүнүң ханызындан байыр чедирип турар. Пленумнуң шиитпирлери чуртуң химия үлетпүрүн улам ынай хөгжүдеринге аажок улуг рольдуг болур.

Бүчүүлүг химия — ол дээрге бүгү үлетпүрүнүң бурунгаарлаарының үндезини, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң үндезини, чонну чиик өртектиг идик, хеп аймаа-биле, калбак хереглел бараннары-биле долу хандырарынга эгээртинмес аргалар-дыр. Чүгле бистиң бүдүрүлгевистиң хүн бүрүде үндүрүп турар он-он тонна ацетат торгудан кылган платьелерни хөй-хөй кижилер кедип болур.!

План ёзугаар завод чеди чылдың сөөлгү чылында долу күүү-биле ажылдап эгелээр ужурлуг турган. Ынчалза-даа тудугжуларның коллективи хуусааны кызырып турар. Чыл планы ийи ай бурунгаар — ноябрь 1-де күүсеттинген.

Кол корпуста бүгү демир бетон конструкцияларны шуптузун эптеп тургускан. Псковтуң машина тудуунун заводунун белеткээни бедик шынарлыг аргыгларның машиналарын эптеп тургузар ажыл чоруп турар. Заводтуң демир орук шугумунуң тудуу дооступ турар. Тудугда чыып эптээр демир-бетон конструкцияларны калбаа-биле ажыглап турар.

Чыып эптээр демир-бетонну ажыглаан чорук тудугнуң хуусаазын дыка кызырып турар. Бо талазы-биле улуг ачы-хавыяа республиканың тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларынга база хамааржып турар. Литваның химия үлетпүрүн тургузары — ол дээрге ниитинин сорулгазы-ла болгай. Чижээ, Каунастың ийиги демир-бетон заводунун коллективи узуну 30 метр фермаларын бүдүрүлгезин кыска хуусаада шиңгээдип алган, ынчаарга бистин тудугжуларывыс оларны эптеп тургузарын дораан өөренип алганнар.

Заводту тудары-биле хары угда ажылчыннар чурттаар бажыңнарны, культура-амыдырал хандырылганын бүдүрүлгелерин тудуп турар. Улус Октябрьның 46 чыл оюнун бүдүүзүнде тудугжулар улуг столоваяны ажыглалга киирген.

СЭКП ТК-ның ам болур Пленумунга алдар кылдыр тудугжулар болгаш эптекчилер бо чылын онаалданы ажыр күүседирин хүлээнген.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

«Правданың» корреспондентизи **Г. Аракелян**-биле беседазынга Арменияның Совнархозунун химия үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги **К. Рухикияның** чугаалааны:

— Республиканың химия бүдүрүлгелериниң коллективтери СЭКП ТК-ның Пленумунга алдар болдургап күш-ажылчы ээлчегже киргеи болгаш чаа-чаа хүлээлгелерни ап турар.

Химия үлетпүрү — Арменияның индустриязының кол адырларының бирээзи. Чоокку чылдарда химия үлетпүрү шапкыны-биле хөгжүүр. Чеди чылдың төнчүзүнге чедир республикага химия продукциязын бүдүрери 3,3 катап көвүдээр.

Ереванда синтетиктиг каучуктун Киров аттыг заводунга бойдус газындан ацетиленни бүдүрерин удавас шиңгээдип алырын эгелээр болгаш бүдүрүлгени алгыдар. Кировоканның химия заводунга аммонийни бүдүрерин дыка көвүдедир болгаш карбамидти үндүрүп эгелээр. Кировоканның кылымал волокно заводунга чаа күүчүлер ажыглалга киирер. Арменияга «винилон» деп синтетиктиг волокнонун бүдүрүлгезин организастаар.

ЧАА ПРОДУКЦИЯНЫ ШИҢГЭЭДИП АП ТУРАР

Куйбышев областың Ставропольда химия заводунун бирги ээлчээ сентябрьда ажыглалга кирген. Ол дугайын ук заводтуң директору **А. Волков** «Правданың» корреспондентизи **С. Кузменкога** чугаалаан.

— Амыгаа чедир улуг химияның тургузукчулары улуг бергелерни көрүп, оларга таваржып турган. Чаа бүдүрүлгелерни төлевилээрин ыракта багай тургускан турган. Технологтуг дерилгени чедирип бээр талазы-биле дыка хөй үзүктелиишкиннер болгулаан. ТК-ның Пленуму бо ажыл-хереки шиитпирлиг эдер дээрзинге бүзүрээр бис.

Фосфорну бүдүрерин шиңгээдип алыр талазы-биле улуг бергелер бисте болгулаан. Ол бергелер бистин чуртувуста чүгле эң-не баштай шиңгээдип ап турарывыс технологияның нарынындан эвес, харын база төлевилелде боттуг четпестер, чамдык технологтуг дерилгениң чавыс шынарындан болган.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң болур деп турары-биле холбаштыр ажылчыннарның хуралдары цехтерге болгаш тудуг шөлдеринге эрткилээн. СЭКП ТК-ның Пленумунуң ажыттынар хүнүн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээр деп коллективтер шиитпирлээн. Ажыглалга киирер чүүлдерниң ажылдакчылары триполифосфатнатрийниң бүдүрүлгезин ажыглалга киирерин шиитпирлээн. Ноябрьда-да — ажыглалга киирериниң мурнуу чарыынын ажылдары чоруп турда-ла чүс-чүс тонна чаа продукцияны бээр, а Пленумнуң ажыттынар хүнүнде бүдүрүлгени төлевилел күчүзүнге чедирерин хүлээнген бис.

Заполярьениң улуг химиязының улам ыңай хөгжүлдезинин перспективалары улуг. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Кольск салбыры Чаа хоорайда — Заполярьениң химия үлетпүрүнүң төвүнде турар. Ол салбырның ажылдакчылары рудалар тывыжының болгаш болбаазырадыр ажылдарының эң-не сайзыраңгай болгаш камналгалыг аргаларын тывар база шиңгээдип алыр талазы-биле «Апатит» комбинатка идепкейлиг дузалап турарлар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Кольск салбырының бөлүк ажылдакчылары Хибиниң чуруунуң чанында турары. Солагай талазындан оң талазынче — эртем ажылдакчылары В. К. Задородный, А. И. Белякова, В. И. Белокосков, А. В. Галахов, М. К. Мазуров, И. Д. Батнева.

Фото С. Майстерманныы

СЭТА-ның фотохрониказы.

М. И. Калининге тураскаал кылдыр

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызының төрүттүнген хүнүндеп бээр 88 чыл болганының хүнүнде, ноябрь 19-та, чүс-чүс москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары М. И. Калининниң күрүне музейинге барып чораан.

Музейниң эртем чөвүлелиниң калбак хуралынга хоочун большевиктер, Михаил Ивановичиниң төрелдери, чоок кижилери болгаш өөнүктери, бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң төлөдекчилери, школачылар четкилеп келген.

М. И. Калининниң музейиниң ажылының дугайында дыңнадыгны музейниң директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы Л. И. Гуськова кылган. «Бүгү-эвилелдиң улуг назылыг кижизи»-биле ужуражыышкыннарның дугайында сактыышкыннарын профессор В. А. Дунаевский болгаш халашкан генерал-лейтенант М. Ф. Куманин олар чугаалаан.

Найысылалдың Фрунзе районунуң № 43 болгаш № 70 школаларының өөреникчилери Ортаакы Уралдың хоорайларынга школачыларның чайгы экспедициязының түңнелдериниң дугайын дыңнаткан. Алдарлыг большевик-ленинчиниң дугайын чугаалап турар дыка хөй солун документилерни болгаш фотографияларны уруглар чыып алган.

Хуралдың түңнелинде М. И. Калинин дугайында документалдыг кинону көргүскен.

УЛАМ ЭКИ КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ БОЛУР ДЭЭШ

(Чөөн-Хемчик районнуң мурнакчы малчыннарының чөвүлел хуралындан)

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылында социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Ноябрьның 10-га чедир күрүнеге садар продуктуларны: сүттү — 98,5, эзтти — 84,4 болгаш дукту — 100 хуу күүсеткен. «Большевик» колхоз болгаш «Сүт-Хөл» совхоз эзтти бүдүрериниң база күрүнеге садарының чыл планын октябрьның эгезинде, а СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоз Октябрь байырлалының бүдүүзүнде күүсеткилээн.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге бедик көргүзүглерни мурнакчы фермалар, бригадалар болгаш түс-түс кижилер чедип алгылаан. «Чыраа-Бажы» совхозтун саанчылары М. Өшкү-Саар, К. Таан, Х. Кувискаал, М. Опуй олар боттарының чыл хүлээлгезин ажыр күүсеткилээн. «Сүт-Хөл» совхозтун саанчызы Х. Шондайты он ай иштинде 2200 кг сүттү сагган. Инек кадарчызы Александр Монгуш 100 баш инектен-не 97 бызааны өстүрүп алган. «Чыраа-Бажы» совхозтун хойжузу Монгуш Чүльдүм 100 хой бүрүзүнден-не 113 хураганны ажаап алган.

Ол бүгү болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчылар ноябрьның 13-те «Большевик» колхозтун клубунга — боттарының чөвүлел хуралынга чыглып келгеннер. Ол болза районнуң мурнакчы малчыннарының чөвүлел хуралы. Ол артельдиң мурнакчыларга көргүзер дуржулгалыг ажылы база бар болган. Олар эки механизастаттынган Даштыг-Тей сүт-бараан фермазының болгаш хойжу бригадаларның ажылы-биле танышкан.

Малчыннарның чөвүлел хуралын район төвүнге эвес, мурнакчы ажыл-агыйга эрттирер деп шиитпир Чөөн-Хемчик парткомнуң болгаш бүдүрүлге эргелелиниң эгелекчи чоруу болган. Малчыннар бо ажыл-агыйда күш-ажылды канчаар организастап турары-биле, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле оон курлавырларын таныжып көрген.

Чөөн-Хемчик колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң зоотехниги М. Жирнов бо чөвүлел хуралга илеткел кылгаш, кол кичээнгейни бо чылдагы социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче, мал кыштаглаашкының чедиишкиниг эрттиреринче, келир чылын малдың баш санын өстүреринин база продуктулуун бедиринин айтырыгларынче угландырган.

Фермаларда болгаш бригадаларда күш-ажылды организастап турарында четпестер барын илеткелчи-даа, санал берген эштер О. Лопсанчап, М. Чүльдүм, В. Тойлуг-оол, М. Конгар, Х. Деспилдей, О. Мөгдүм, С. Лопсан-оол болгаш өскелер-даа боттарының чугааларынга демдеглеп турганнар.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтар малдың баш санын өстүрериниң чыл планын күүсетпээн. Малдың чаш төлү чидириглиг ажаап алдынган. Төрээн 100 баш хой бүрүзүнден түгле 52 — 56 хураганны ол ажыл-агыйлар алган.

Мал ажылының кадрлары ажыл-агыйларда эки шилиттинмейн турар. «Чыраа-Бажы» совхоз мал ажылынга таварылга болган кижилерни киирип турар.

Мал кыштаглаашкынынга белеткелде улуг четпестер илерээн. Мал чемнериниң камналгазы багай. Кажаа септелге чок. Ындыг четпестер Ленин аттыг, «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтарда болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтун үшкү салбырында бар болгулаан.

Фермаларда болгаш бригадаларда бар механизмнер багай ажыглаттынып турар. «Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжыышкынының буруузу-биле «Сүт-Хөл» совхозтун Ишкин салбырында «Ёлочка» деп саалда тургузулгазы доозулбаан. Ленин аттыг колхозта саалда тургузулгазы ам ийи чыл ажылдавайн турар. Ол колхозтун фермаларында болгаш бригадаларында одалгага хереглээр хөмүр-даа, ыяш-даа чок.

Фермаларны болгаш бригадаларны зооветспециалистер-биле болгаш электромеханиктер-биле хандырарының эргежок чугулазын санал бергеннер чугаалап турганнар.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылынга болгаш чурталга амыдыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының айтырыглары доктаамал кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг. Чөөн-Хемчик районда бо талазы-биле улуг четпестер бары илерээн. Ам-даа 300 ажыг өг-буле өглерде чурттавышаан, «Чыраа-Бажы» совхозтун хойжулары Мөнгүн-оол, Комбу Даш дендин багай бажыңнарда чурттап олурарлар. Чамдык малчыннар чылыг кажаалар чок ужурунда, чаш мал-биле кады чурттап турган фактылар бар.

Малдың уксаазын сайзырадырының айтырыглары бо чөвүлел хуралдың киржикчилериниң кичээнгейинин төвүнге турган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң чыл планын декабрьның 5-ке—Совет Конституциянын хүнүнге чедир күүседириниң районнуң бүгү малчыннарын чөвүлел хуралдың киржикчилери кыйгырган.

ТЫВА АССР-НИҢ ЭМНЕЛГЕ АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ МЕДИЦИНА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА «ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЭМЧИЗИ» ДЕП ХҮНДҮҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыязы дээш **«Тыва АССР-ниң Алдарлыг эмчизи»** деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Кузьма Бальчирович **Бальчий-оолга** — медицинаның дүрген дузаламчы станциязының эргелекчизи.

Зинаида Степановна **Ганушка** — Чөөн-Хемчик район эмнелгезиниң кол эмчизи.

Лука Прокопьевич **Зверевка** — республика эмнелгезиниң хирургу.

Татьяна Николаевна **Кожевнага** — республиканың тубдиспансериниң физиатр эмчизи.

Зинаида Максимовна **Родинага** — республиканың чаш уруглар бажыңының кол эмчизи.

Галина Ивановна Федоровичиге — Кызылдың божулга бажыңының кол эмчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумучун секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың ноябрь 20.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ РЕСПУБЛИКАНЫҢ МЕДИЦИНА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Республиканың ажылчы чоннарының медицина хандырылгазынга үр чылдарда болгаш шудургу ажылдааны дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:**

Мария Андреевна **Дубовскаяны** — Кызылдың божулга бажыңының улуг медицина сестразы.

Александра Кирилловна **Гончаренкону** — республика эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы.

Александр Иванович **Канунниковту** — республика эмнелгезиниң хирургия салбырының эргелекчизи.

Лидия Михайловна **Козлованы** — республика эмнелгезиниң хирургу.

Валентина Ивановна **Любимованы** — Кызылдың божулга бажыңының божудулга салбырының эргелекчизи.

Октябрь Чамыянович **Монгушту** — Барыын-Хемчик районнуң Аянгаты медпунктузунуң эргелекчизи.

Николай Баяндеевич **Очур-оолду** — Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл эмнелгезиниң фельдшери.

Клара Чигжитовна **Тюпюрну** — Барыын-Хемчик районнуң Мөгөн-Бүрен медпунктузунуң эргелекчизи.

Ооржак Амыр-Ашакович **Херлиг-оолду** — Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга медпунктузунуң эргелекчизи.

Михаил Герасимович **Шабаевти** — Тыва АССР-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы.

Ромуальда Дмитриевна **Янишевскаяны** — Бии-Хем район эмнелгезиниң терапевт салбырының эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың ноябрь 20.

ИЮНЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИ БОТТАНЫЛГАДА

Идеялар биле күш-ажыл холбаалыг

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң ыраккы Хүтте сүт-бараан фермазы ук артельдиң фермалар аразында социалистиг чарыжының мурнакчызы болуп турар. Ынчангаш ол ферманың ажыл-ишчилеринге сестен берзәлиңер.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле бистиң партиявыстың кол сорулгаларыл СЭКП ТК-ның июнь Пленуму тодаргай айыткан. Ол Пленумнуң төөгүлүг документилери болза, ажылчы чоннарны бедик идейлиг әзуга, коммунизмниң херәәнге бердинеринге, күш-ажылды коммунистиг әзу-биле көөрүнге кижизидер талазы-биле партияның күштүг, идейлиг чепсәә болуп арткан. Бистиң парторганизациявыс Пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дәәш бүгүле үүлдерни кылып, колхозчулар ортузунга идеологтуг ажылды чаа байдал-биле организастап, политиктиг ажылды ажыл-агыйжы сорулгалар-биле холбаштырып турар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын, партияның Программазын, СЭКП ТК-ның ноябрь, июнь Пленумнарының шиитпирлерин өөренир болгаш чоңга тайылбырлаар талазы-биле ажылдар фермага чөрүттүнгүл. ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын партия, комсомол чырыдыышкынының бөлүгүмнеринде ам өөренил турар. Ол бүгү болза сүт-бараан фермазының бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг түңнелдерни берген. Ферманың ажыл-ишчилери чеда чылдың бешки чылында 204 тонна сүттү бүдүрер дәән планын ам ажыр күүседип апкан болгаш чыл төнчүлүнге чедир 225 тонна сүттү бүдүрер деп социалистиг хүлээлгени алган. Эрткен чылдың кадыг-берге кыштаглаашкынының үезинде 100 инекке онаштыр 91 бызааны өскүрүп алган.

Ферманың 1200 ажыг баш малын бо чылдың кыжынындан менди чыл ажырар дәәш белеткел ажылдарын бүрүн чоруткан бис. Чайгы үеде мал чемин белеткәәр 3 звенолар ажылдаан. Оон иштинде Иван Дамбаева баштаткан аныяктар звенозу 245 тонна сигенни белеткәән. СЭКП кежигүнүнге кандидат Андрей Торлук 350 тонна силосту, 49 тонна сигенни белеткәәш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Фермада ниитизиниг-биле 520 тонна сиген, 1450 тонна силос, 6100 кезек будук-бүрү чем белеткеттинген. 100 гектар черниң ол бүрүзүнден 115 центнер көк-суланы ажаап алган. Ол бүгү чемни камныг болгаш чер одарын чөптүг ажыглап турган, малды хүр чыл ажырар сорулга ам бистиң мурнувуста тургустунган.

Амгы үеде кыштаглаашкын 6 кезек черде әгелей берген. Кажаалар бүрүн септеттинген. Өдек четчир. Кымнар, кандыг малды кыштагладырын бүрүн тодараткан. Дуржулгалыг малчыннар Маады Күскей, Доржу Чончун, Күжүгет Шыырап, Иван Дамбаа, Маады Багай-оол оларга баштаткан каларчылар кыштын чымыштыг ажылын күүседип әгелей бергеннер. Эрткен чылын Хүтке мал хүр чыл ашкан болгай, а бо чылын оондан дора әвес ажылдаарын малчыннар хүлээнген.

Малдың хөй продуктулуг болуру — кышты ооң хүр әрттиргениниң хамааржыр дәәрзин дуржулга көргүскен. Ферманың саанчылары бо чылын инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1100 килограммдан әвәәш әвес сүттү саап алырын хүлээнген. Үк хүлээлге ажыр күүсеттинген. Саанчыларының аразында Маады Билчаай бир инектен-не 1300 кг сүт саар деп хүлээлге алгаш, 1400 килограммны саггаи болгаш чарыштың бирги черин әзләән, ооң инектери хүлээлгеден ажыр сүт бәәрин үргүлчүлеп турар. Анна Дамбаа, Маады Момбуй олар инек бүрүзүнден 1300 — 1200 кг сүттү саггылааш, ийиги болгаш үшкү черни әзлегилән. Саар инектериниң чайгы одарладыышкынын эки чоруткан кадарчылар Маады Ортоол, Иван Бавуунчук оларның күш-ажылчы салыышкыны сүт саалдазының өзүлдезинде база-ла кирген. Инек кадарчызы Маады Самбуу, тракторист Михаил Седен олар боттарының мурнакчы күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чедип алгылаан.

Көдәә ажыл-агыйның хөгжүлдезинге бистиң фермавыстан шылгарап турар шак ындыг шолбаннарга чоргаарланыр бүрүн әрге бисте бар. Оларның санының улам өзерин күзеп, күш-ажылды коммунистиг әзу-биле көөрүнге кижилерни кижизидип турар бис. Бызаа ажаакчылары Минчимаа Дамбаа, Нина Күржепей оларның кайызы-даа бызаа бүрүзүнге дүн-хүн иштинде 700 — 800 грамм немелде дөңзини чедип ап турганнар. Анна Дамбаа биле Минчимаа Дамбаа үгбашкылар республиканың мурнакчы малчыннарының Наадымынга киришкеннер. Комсомолдуң 45 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка Тамара Сүндүпей биле Нина Күржепей олар мурнакчылар болгулааш, ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаннатканнар.

Күш-ажылды коммунистиг әзу-биле көөрүнге кижизидилгениң чугула хевири — социалистиг чарыш болгай. Бистиң фермавыстың ажылышчилери 1961 чылдан бәәр коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп ат дәәш демисежип келген. Чарыш эки түңнелди берип турар. Колхозтуң партия комитединиң болгаш баштаар черниң сүт-бараан фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тугу үшкү кварталдың түңнелинде бистиң фермавыста хевәәр арткан. Районнуң комсомол комитединиң фермаларда комсомол организацияларының аразынга шилчиир Кызыл тугун база-ла бистиң фермавыстың комсомол организациязы (секретары Алдын-кыс Дүүр-оол) быжыы-биле тудуп турар.

Ферманың ажылын башкарып удуртурунга Василий Ширнин болгаш Валентина Чихачева ашак-кадайның улуг рольдуун онзалап демдеглээр херек. Оларның бирәәзи бригадир, өскези ферма әргелекчизи.

Бистиң комсомолчу-аныяктарывыс колхоз бүдүрүлгезинге шынавыла эки киржип турары өөрүнчүт. Фермада 30 комсомолчулар бар. Олар чүгле бүдүрүлгеге әвес, культура-массалыг ажылдарга идепкейлиг киржип турар. Чайгы үеде школачылар мал чемнериниң белеткелинге эки киришкен, а Күшкаш Оруспай сиген белеткелиниң звеноларынга көжер библиотеканы үлегерлиг организастаан болгаш аныяктар ортузунга беседаларны чорудуп турган. Көдәә клубтуң чанында бот-тывынгыр уран үүл бөлүмү доктаамал ажылдап, ферманың ажылдакчыларынга солун концерттерни көргүзүп турар. Ооң киржикчилери Севи, Әәрбек суурларга болгаш Туран хоорайга концерт көргүзүп чораннар. Чоокка чедир-ле республиканың иштинге сураа безин дыңналбас чораан ыраккы тайга-әзим чурттугларның ам хоорайларга барып концерттер көргүзүп чорун турар апарганын черле кым өөрүп демдеглевес боор!

Ферманың партия әге организациязы чедиишкиннерге менәәргенмейн, харын четпестерни хүн бүрү боду илередип, ол четпестерни чайладырының хемчегларын ап келген болгаш ап-даа турар. Парторганизация ай санында планныг ажылдап, хөй кезиинде-ле партияның ажык хуралдарын чыылдырып, оларга амыдыралчы айтырыгларны — чурталга-амыдырал дугайын, школаның, комсомол организациязының ажылын, сиген кезилдезинин, политиктиг өөредилгениң дугайын болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан. Шиитпирлерниң күүседзинге контрольду күштелдирген. Амгы үеде парторганизацияның үчүдунда СЭКП-ниң 10 кежигүннери, СЭКП кежигүнүнге 3 кандидаттар бар. Оларның кижи бүрүзү партийжи даалгаларлыг болгаш колхоз бүдүрүлгезинин харыысалгалыг участоктарында ажылдап турарлар.

Идеологтуг ажыл чокка тиилелгелер болдунмас деп партия бисти өөредип турар. Идеалар биле күш-ажыл холбаалыг болгай. Ынчангаш бо айтырыгны СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаалашканы — ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында партияның сагыш салыышкынының чаа илерәәшкини болганын бистиң парторганизациявыс, ооң бүгү коммунистери билип, агитация болгаш пропаганда ажылын улам калбартып турар. Коммунистер болгаш комсомолчулар партийжи база комсомолчу даалгалар ёзугаар «Колхозчу» деп хана солунну, агитхуудустарны үргүлчү үндүрүп келгилээн. Фермада саанчыларның ай санында ажылының түңнелдерин көргүзүг самбыразында бижип турар. Клубта база саалда шелүнде көскү агитацияны — лозуңнарны, плакаттарны делгээн. Лекция номчулгалары, беседалар, культура-массалыг оюннар болгаш байырлал кежәәлери, ферма ажылдакчыларының бүдүрүлге чөвүлел хуралдары үргүлчү болуп турар. Бисте өреге бүрүү 2-3-тен өрү солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алгылаан. Клубта турум кино бар болгаш киномеханик Маады Кызыл-оол киноларны барык-ла кежәәнин көргүзүп, эки ажылдап турарын демдеглевес аргажок. Ниити тайылбыр ажылдарындан ангыда, тус-тус кижилер-биле чаңгыстап ажыл чорударын, оларнын-биле беседалар кылыры, четпестерин эш хуузу-биле сагындырарын, оларга эки сүмелерни бәәрин парторганизация секретары практикалап турар. Ол база-ла кижизидикчи улуг ужурдузалыг болуп турар. Бистер бо бүгү чедиишкиннериви СЭКП ТК-ның ам болур деп турар декабрь Пленумунга алдаржыдып турар бис.

Ынчалза-даа бисте шупту-ла чүве бүрүн экижәән дәәни ол әвес. Четпестер ам-даа бар. Ферма ажылдакчыларының, харын-даа коммунистерниң безин аразында хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үүзәр, ажылга харыысалга чоктаныр, арагалаар, чалчык-бузук, шош-содаа үндүрер чоруктуң фактылары үзүткаттынмайн турары харааданчыг. Мындыг четпестер-биле партия, комсомол организациялары, улусчу дружиначылар кошкак демисежип турарын миннир херек. Партия кежигүну әвес массаларны үлегерлиг ажыл-ишче, бедик сагылга-чурумче коммунистер әдертир ужурлуг. Бо дугайында партия кежигүннериниң негелдени парторганизация моон соңгаар-даа күштелдирер.

И. КАСТАГАН,

фермада партия әге организациязының секретары.

Советтер болгаш культура албан черлери

Бистиң республика культура албан черлериниң калбак четкизи-биле шыптынган. Республиканың чер-чер Советтериниң әргезинде 129 культура бажыңнары болгаш клубтар, 117 библиотекалар, 14 автоклубтар, дыка хөй кино үндүрер черлер ажылдап турар. Сөөлгү үеде чурттакчылыг улуг-улуг черлерде уругларның музыка школалары ажылдап турар. Сөөлгү он чылдарда колхозтарның болгаш совхозтарның күсели-биле 51 клубтарны туткан.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң шугумунда мурнакчыларның саны чыл келген тудум-на өзүп турар. Көскү агитация дәәш чоруткан республика конкурузунга Таңды районнуң Балгазын көдәә библиотеказы (әргелекчизи эш Егорова) бирги черни алган. Барымын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык көдәә клубунда (әргелекчизи эш Мүрзүү) бот-тывынгыр уран үүлдүн янзы-бүрү бөлүмнери, 70 кижи составтыг улусчуры белүү ажылдап турар. Составы 12 кижиден тургустунган агитбригада көрүкчүлериниң бедик хүндүткелин чаалап алган. Клубта колхозтуң баштайы организакчыларының хүндүлел самбыразын организастаан. Шак мындыг чижектерни он-ону-биле көргүзүп болур.

Культура албан черлериниң көскү, чедимчелиг ажылы чер-чер Советтериниң удуртулгазындан, деткимчедузазындан дыка хамааржыр дәәрзи билдингир. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажыл-чорудулгазының дугайын бо чылын Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр район Советтериниң сессияларынга чугаалашкан. Оон ангыда чоннуң амыдырал-хандырылгазының айтырыгларын чугаалажып көргени-биле холбаштыр культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылы Тожу, Барымын-Хемчик, Танды, Каа-Хем район Советтериниң сессияларынга база көрдүнген. Культура албан черлериниң кышка белеткелиниң дугайында айтырыгны барык колдуунда шупту чер-чер Советтеринге чугаалашкан.

Бо чорук культура албан черлериниң ажылы чер-чер Советтериниң кичәәнгейиниң төвүнде турып турарын херечилеп турар. Моон түңнелинде чамдык культура одагларының ажыл-чорудулгазының дениели бедәән. Бо талазы-биле Өвүр районнуң онзалап демдеглээр херек. Районнуң Саглы (даргазы эш Тувет-оол), Торгалыг (даргазы эш Бадыргы) көдәә Советтери культура одагларынче кичәәнгейни күштелдирген, оон түңнелинде ол черлериниң кышка белеткелин бедик шынарлыг чорудуп, август айда-ла дооскан. Саглы көдәә клубтуң (әргелекчизи эш Алдын-оол) ажылдакчылары боттарының күүзү-биле мотор турар чаа будканы туткан болгаш олар клуб болгаш библиотеканың септелгезинге идепкейлиг киришкеннер. Колхозтуң Чараш-Дытта, Көк-Тейде болгаш Теректигде хойжу бригадаларының төптеринде кызыл булуннарны ажыткан.

Торгалыгда болгаш Чаа-Суурда көдәә клубтарның септелгези, одаар ыяш белеткели әрте доозулган. Өвүр райкүүсүм районнуң агитбригадазының концерт көргүзериниң маршрудун бадылаан. Бо бригаданың ажылынга Советтериниң чедирген дузазының түңнелинде республиканың агитбригадалар көрүлдезинге өвүр-жүлер бирги черни алганнар. Өвүр районда уран үүл бөлүгүмнеринде колдуунда 500 хире кижи киржип турар. Ол дәәрге он кижиниң бирәәзи-ле кайы-бир бөлүмде киржип турары ол-дур. Республикада чорудуп турар көрүлделерге өвүрнүң уран үүл коллективиниң чедиишкиниг болуп турарының база бир чылдагааны ында. Райкүүсүмнүң шиитпири-биле октябрь 28-тен ноябрь 10-га чедир культура албан черлериниң ажылдакчыларының чон мурнунга отчёдун организастаан. Оон ангыда ноябрь 30-де культура ажылдакчыларының конференциязын әрттирер.

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме (даргазы эш А. Аракчаа), Шеми (даргазы эш С. Куулар) көдәә Советтери культура одагларының ажылынга улуг дузаны чедирип турарлар. Шеми көдәә клувунга «Аныяк өг-бүле», «Хепти канчаар кедерил?», «Амданыг чемни белеткәәри», «Кым чараштыр чааразарыл?» деп темаларлыг кежәәлерни, оон ангыда будүрүлгениг, уран үүлдүн сураглыг кижилери-биле ужуражыышкын кежәәлерин әрттиргилээн. Ийме көдәә клувунга «Амыдыралга бедик культура дәәш», «Совет кижинин моральдыг мөзүшынары» деп темаларлыг кежәәлерни әрттирген. Мындыг солун кежәәлерни Хайыракан, Бора-Тайга, Алдан-Маадыр көдәә клубтары чорудуп турар.

Чөөн-Хемчиктиң культура албан черлери бодунуң ажылын хөй-ниитиге даянып чорудуп турар. Районда клуб чөвүлелдеринде 125, библиотека чөвүлелдеринде 90, көжер библиотекаларда 54, киноорганизакчыларында 45, ном тарадыкчыларында 24 активчилер ажылдап турар.

Культура албан черлериниң кышка белеткелинден оон ажыл-чорудулгазы дыка улуг хамаарыгалыг. Бо талазы-биле Өвүр, Бии-Хем, Тожу районнарның чер-чер Советтери эки ажылдап, кышка белеткелди бир-де дугаар доосканнар. Тожу районнуң «Май 1» колхозунда культура албан черлери чыл бүрүзүнде-ле кышка эки белеткеп турар. Бо чылын 180 кубометр одаар ыяш белеткәәр турган, 200 кубометрни белеткәән, шупту-зун сөөртүп алган. Бо чылдың май айда Бии-Хем райкүүсүм школалар, әмнелге болгаш культура албан черлериниң кышка белеткелин чугаалашкаш, бо талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп ап, культура албан черлерине одаар ыяшты белеткәәриниң болгаш сөөртүрүнүң хуусаазын доктааткан. Ынчалза-даа чамдык колхозтар, көдәә Советтер ол шиитпирни багай күүседип турарын көргеш, райкүүсүм ол айтырыгны бодунуң хуралынга август 3-те база-катап тургузар ужурга таварышкан. Оны ёзугаар амгы үеде районнуң 22 культура албан черлери шупту септеттинген, план ёзугаар 1300 кубометр ыяшты, 80 тонна хөмүрнү шуптузун сөөртүп алгынар. Районнуң культура бажыңында болгаш библиотеказында бус-биле ажылдаар одалга системазын тургускан. Культура одагларының кышка белеткели Таңды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда база эки.

Культура албан черлеринге дузалажыр, оны удуртур талазы-биле чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында четпестер ам-даа артпышаал. Ол дугайында чамдык район Советтериниң сессияларынга депутаттар шыңгыызы-биле шугумчүлээннер. Чамдык райкүүсүмнер культура албан черлериниң кышка белеткелиниң дугайын чугаалашса-даа, ооң күүселдезинче кичәәнгей салбаан, а көдәә Советтер бар күштү олче әвилелдевәәннер.

Барымын-Хемчик районнуң Тәәли көдәә Советинде (даргазы эш Салчак) культура албан черлериниң кышка белеткели тергиин багай. Кызыл-Даг, Бай-Тал клубтарының капитал септелгези саадаан. Кызыл-Даг клувунга белеткәән 120 кубометр ыяштың 48 кубометрин сөөртүкен, а ооң 30 кубометрин совхозтуң ында салбырының хлеб быжырар чериниң хереглелиге чарыгдаан. Дөң-Терек суурда клубтуң болгаш библиотеканың одаар ыяжының чаңгыс-даа кубометри сөөртүнмәән, совхозтуң бирги салбырының клувунга дүжүрткен 74 кубометр ыяштың 40 кубометрин оор алган. Бо чорукту көргеш райкүүсүм ол айтырыгны база катап чугаалашкан соонда ам ында ажыл шимчәән.

Улуг-Хем районнуң культура одаларының кышка белеткели база өскүм. Райкүүсүм чайын культура албан черлериниң хуралын чыыр, аңаа кышка белеткелди чугаалашкан болза-даа, ооң күүселдезин багай организастаан.

Культура албан черлеринге, школаларга болгаш әмнелгелерге одаар ыяш белеткелиниң багай чорун турарын өөренип көргеш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели июль 25-тен август 5-ке чедир шалыпчы он хонук чарлаан турган. Бо талазы-биле Улуг-Хем, Таңды, Тес-Хем районнарның чер-чер Советтери тергиин кошкак ажылданнар. Эң ылаңгыя Улуг-Хемде культура албан черлеринге октябрь 25-те медәә-биле алырга, ам-даа 325 кубометр ыяшты, 46 тонна хөмүр дашты сөөртүү арткан.

Бо талазы-биле чер-чер Советтериниң кол сорулгазы болза амдыызында соок чок үеде бүгү күштү организастап турган, культура албан черлериниң кышка белеткелинде чедир кылдынмаан үүлдерни дораан доозары болур.

Республиканың культура одагларының ажылында четпестериниң бирәзи болза чамдык черлерде колхозтар болгаш совхозтар амыдыралында ук албан черлериниң хоорук турып турары болур. Таңды район Советинин чоокта чаа болуп эрткен сессиязында Кочетово, Владимировка суурларда көдәә клубтарда көскү агитация чогу, оларның әргелекчилери Рачковская, Оюн оларның фермаларга барбас, харын-даа будүрүлгениң мурнакчыларын безин билбес чоруу илерәән.

Чөөн-Хемчик районда Тере-Хая, Кулун-Дүжер, Ишкин, Кызыл-Тайга суурларының көдәә клубтарында уран үүлдүн болгүмнери тургустунмаан, ында клуб чөвүлелдери кандыг-даа ажыл чорутпайн турганы Чөөн-Хемчик район Советинин сессиязынга илерәән.

Чурттакчы чонну, эң ылаңгыя малчыннарны кино-биле хандырарында улуг четпестер бисте бар. Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң кол фермазы Шанганда болгаш районнуң чамдык ажыл-агыйларының өске-даа фермаларында малчыннар кино көрүптер клуб болгаш кызыл булуннар безин чок, кинону кажааларга үндүрүп турар таварылгалар бар. Чөөн-Хемчиктиң «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтарының болгаш «Искра» колхозтуң удуртукчулары киномеханиктерни транспорт-биле хандырбайн турганындан Ак-Даш, Ийме, Кызыл-Тайга, Кулун-Дүжер болгаш өске-даа суурларының чурттакчылары дыка үр үениң иштинде кино көрбейн турганнар. Бо талазы-биле ында көдәә Советтериниң даргалары киномеханиктерни транспорт-биле хандырарына шиитпирлиг хемчегларни база албаннар.

Культура албан черлериниң ажылында үстүнде айыткан четпестерни чайладыры-биле чер-чер Советтериниң мурнунда харыысалгалыг сорулгалар турып турар. Оларның ажыл-чорудулгазында хүн бүрүнүң дузазын чедирип, клуб болгаш библиотека чөвүлелдериниң, райкүүсүмнүң культура кидистериниң чөвүлелдериниң ажылын экижидип турган, доктаамал комиссияларның болгаш хөй-ниитиниң киржилгези-биле ажылда бар четпестерни дурген чайладырының бүгү аргалары бар.

Оон ангыда культура албан черлериниң ажылдакчыларының амыдырал-чурталгазынче кичәәнгей салыры Советтериниң ажыл-чорудулгазының төвүнде турар ужуралыг. Культура ажылдакчыларын шилип алырда, оларның ук ажылга сонуургалыг, ажылдап болур аргазын өөренип көөрү чугула. Бо талазы-биле бисте частырыглар чок әвес. Таңды районнуң Владимировкада көдәә библиотеканың әргелекчизи үш харлыг уруунун мойнунда крест кедирип алган. Шак ындыг ажылдакчы кандыг ажылды чорудуп турар дәәрзи оон-на илдең-дир. Чөөн-Хемчик районнуң чамдык киномеханиктериниң талазындан арагалаар чоруктар бәәр тургулаан.

Чер-чер Советтери культура ажылдакчыларын ажыл-ишчи чорукка өөредир ужурлуг. Тәәли көдәә Советтиң культура албан черлериниң чамдык ажылдакчылары боттарының сметазын безин билбес болганнар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга илеткелинге эш Л. Ф. Ильичев «...Культура-чырыдыышкын албан чериниң ажылдакчызының күүзү чүдел диәе, кижи бүрүзүнүң угаанынга болгаш чүрәәнге чедер орукту тыварында болур» — деп чугаалаан. Моны ёзугаар чер-чер Советтери, культура албан черлери боттарының мурнунда сорулгаларын күүседиринге хүн бүрүнүң дузазын чедирип, оларның ажылын углап баштаар ужуралар.

С. ХЕРТЕК,

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң штаттан дашкаар инструктору.

Саанчыларның өмүнээзинден

Мен ам он чыл саанчылап келдим. Чымыштыг-ла ажыл, ынчалза-даа ол бодумга болгаш ниитилелге ажыктыг ажыл болуп турарын эки билир мен. Көдәә ажыл-агыйны кедүрер дугайында партияның болгаш чазактың каш-каш удаа үндүрүп турар шиитпирлери бистерни улам бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче чалгынналдырып турар.

Бүгү кижилерниң амыдыралының чаагай болур чоруунуң үндезини — күш-ажыл деп партия бисти өөредип турар. Ийленип чыдып алгаш коммунизмни тургуспас, коммунизм дәәш демисежир херек, аңаа бүгү күштү бәәр херек, эки ажылдаар херек деп СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга илеткелинге эш Л. Ф. Ильичев чугаалаан болгай. Ынчангаш эки ажылдаар дәәш бот-боттарывыстың аравыста социалистиг чарыштыг, бедиткен хүлээлгелерлиг ажылдап турар бис. Мен бодум бо чылын хол-биле саар 16 инәәмниң бирәәзинден-не ортумаа-биле 1300 килограммадан әвәәш әвес сүттү саар деп хүлээнгеш, ам херек кырында 1400 кг кылдыр сагдым. Ол дәәрге бо фермада бо чылын эң дәәре түңнел болуп турар-дыр. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа хөй сүттү саап ап болур. Келир чылын ол-ла инектеримниң бирәәзинден-не 1500 килограммдан куду әвес сүттү саарын хүлээнип алыр мен.

«Сөглөөн сес, керткен ыяш» деп үлегер домак бар болгай. Хүлээлгени алганымда, ыяавыла күүсеериниге чаңчыгып ап тур мен. Эки ажылдаар арга, дуржулга барда, ол ыяавыла күүсеттинер ужурлуг.

Инектиң сүткүр болуру ооң азырал-ажаалгазындан дыка хамааржыр. Саар инектеривисти эрткен кыжын тургузу азырап кыштаан бис. Төрүүр деп барган инектеривисти саанчы бүрүзү онза хайгааараар, ажаар болгаш азыраар бис. Көк-сула силозу, немелде чем инектеривистиң күжүн баксыратпайн турган. Оон ыңай чайгы-даа, кыщкы-даа үеде кадарчыларның эки ажылындан инектериниң сүткүру база-ла дыка хамаарылгалыг болуп турар. Инектиң сүт бәәри көвүдеп турган тудум-на, кадарчының-даа, саанчының-даа алыр ажыы база-ла көвүдеп турар. Ынчангаш инектен хөй сүт алыр дугайында кадарчы-даа, саанчы-даа бир дөмей материалдыг сонуургалдыг. Ылаңгыя мәәң уругларым адазы Маады Бавуунчук саар инектер кадарчызы. Чайгы үеде бистиң алыр ажыывыстың акша түүү кескүзү-биле өзүп турар. Ооң-биле кады күүрүнеге бистиң бүдүрүп берип турар сүдүвүс база өзүп турар. Уругларывыс 7. Өг-бүленең ол бүгү кежигүннеринге амыдыралдың хереглели четчип турар. Күүрүненең биле хуунуң эрге-ажыын холбаштырар деп чүве бо-дур, күш-ажыл бүгү-ле кежиктерниң тургузукчузу деп чүве ол-дур.

Оон ыңай инек саарынга мергежилди бедидери чугула айтырыг. Саар инекке эптиг, эәлдек болуру, саалданың шагын эки барымдаалаары, инекти эки эдиктирип алыры, чайгы үеде оларны шуут одар шөлүнге саары — чедиишкиннерниң чажыды ында бооп турар. Мәәң «Астра» деп шолалыг инәәм чайгы хүнде 9—10 кг сүттү берип турган. 16 инек хүнде 110—120 кг чедир сүттү берип турганнар.

Моон соңгаар бистиң фермавыстың күш-ажылын механизастаары дыка күзенчиг. Бо талазы-биле ажылды колхозтуң-даа, районнуң-даа удуртур ажылдакчылары моон соңгаар сонуургап чорутса чогуур. Сөөлгү хүннерде суурда электри чырыы, радио дамчыдылгазы болбайн турар. Мындыг четпестерни дарый чайлатса чогуур.

М. БИЛЧААЙ,

саанчы.

Улам эки ажылдаар бис

Төрәән колхозумга ийи чыл иштинде 79 бызааны өстүр азырап бердим. Чаш бызаалар дәәрге чаптанчыг күүне. Оларны кижиниң азырап, ажаажыксаары-ла келир. Ынчалза-даа берге ажыл. Оларны төрүттүнгениниң соонда он хонук хире шезиниң аазы-биле организмин быжыглап чемгерер. Ооң соонда ниити сүт-биле азыраар. Бир ай болганындан ыңай долгаан сүт-биле болгаш көк сиген, силос-биле чемгерип турар бис. Хонуглап кылган немелде чемни база-ла бәәр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга бызаа бүрүзүнге немелде дөңзини өстүрер дәәш демисежир. Ону үүгле эки чемгерилге, суггарылга болгаш ажаалга-биле чедип алыр.

Бызааларның семиртилгезин дүнхүнде баш бүрүзүнге 700—900 грамм чедирип турар мен. Мәәң өстүрген бызааларымдан келир үениң хөй әәди, сүдү үнер деп сактырга безин таарымчалыг болгай-ла.

Хүлээлге алгаш ону үлегерлиг күүседип турар деп бүгү-ниитиниң мурнунга мактадырга база-ла эки. Колхозумнуң баштаар чери эрткен чылын эки ажылдаан дәәш мени өртектиг чүүл-биле шаннаан. Ам ВЛКСМ-киң район комитединиң мактал бижии-биле болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаттым.

Амыдырал улам-на чаагай болгаш өөрүшкүлүг бооп турар-дыр. Бызааларны семирткенимниң хире-черге-зи-биле айда ажылдап алыр ажыым чамдыкта 150 рубль чеде бәәр. Дөрт уруглуг мен. Уругларның адазы база-ла ажылдап турар. Бистиң үевисте улам-на бай-шыырак болуру — күш-ажылчы кижиниң бодундан шуут хамааржыр.

Күш-ажылды кижиниң медерелдиг әзу-биле көөрү — ооң бедик бүдүрүкчүлүг болурунуң төттүнмес курлавыры-дыр. Ынчангаш моон соңгаар-даа улам эки ажылдаарын хүлээнип турар бис.

Н. КҮРЖЕПЕЙ,

бызаа ажаакчызы.

АЖЫЛ-ИШЧИ ТУДУГЖУЛАР

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң төвү — Борбак-Арыг суурнуң өскени кайгамчык. Чыл келген тудум-на чаа-чаа чуртталга бажыннары болгаш оон-даа өске тудуглар немежип, көвүдәән. Чаа колхозчу суурну калбарткан кижилер колхозчу тудугжулар болуру билдингир. Тудугжу болуру күзенчиг мергежил.

Адым-чолум хүндүткелдиг
Ажыл-ижим делгеренгей,
Кончуг чараш бажың тутчур
Колхозчу мен, тудугжу мен — деп,

тудугжу чоргаарал-биле чугаалап болур. Ооң күш-ажылының түңнелинде эки туттунган бажыннар-биле кәдәәниң ажыл-ишчилери хандыртынган. Ынчангаш олар тудугжуларга өөрүп четтиргенин илередип турар. Тудугжулар ажыл-ижинге долу бүзүрелдиг.

Хадың сыптыг балдым чидиг
Какан санай халас барбас,
Кескен чудук, манзалардан
Хәәлиг бажың мерген бүдер.

Аныяк-даа, кырган-даа бызанчылар боттарының ажыл-хереәнге ынак болгаш чүткүлдүг. Чон оларны хүндүлүүр дәәрзинге бүзүрелдиг.

Хаарылгалаар, чонар, кертер
Харын бо дег солун иш чок,
Ажылымга кызымаккай
Ажыл-ишчи тудугжу мен.

Бригадада эки ажылдап турар тудугжулар әвәәш әвес. Чижә, ындыларга коммунист С. Калчан-Көк, К. Комбу, О. Седип болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Эки ажылдааны дәәш оларны баштаар чер өртектиг чүүлдер-биле хөй катап шаннап келген.

Бригадир Иван Көкей бригаданың ажылын башкарар талазы-биле эки ажылдаан. Моон соңгаар-даа ону ол эки удуртуп шыдаар. Бригада чыл әгезинден бәәр 16 чуртталга бажынын, 2 кезек черде мал тарып боозадыр пунктуну, 3 кызыл булуңну, чүс хаванга кажааны туткан болгаш бус-биле изидер, механизастаттылган инек кажаазын, 4 чаа кыштагны, 2 кудукту кылган. Тудугжулар оон ыңай 12 чуртталга бажыңнарын крышалаан болгаш кладовкалаан, 67.000 туйбуну бүдүрген. Ажылышчи тудугжуларның кылган ажылынын түңнели ол-дур.

К. САРЫГ-ООЛ.

Бо чурукта кыстар бистиң республиканың эки ажылдыг библиотекарларының одуруунда турып турарлар. Олар чоокта чаа Кызылга болуп эрткен библиотека ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралынга киржип чорааш ужуражып танышканнар. Олар аңаа боттарының ажылының арга-дуржулгазын солушканнар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Өвүр районнуң Солчур библиотеказының әргелекчизи Чечек Бавыкай, ол-ла районнуң Саглы библиотеказының әргелекчизи Ооржак Минчир, Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан библиотеказының әргелекчизи Александра Тюлюш олар.

Фото В. КУЛИПАНОВТУҢ.

Малчыннар ажыл-ижин чугаалашкан

Шуй суурга ол эрген анаадаазы эвес хайымныг, кандыг-бир байырлал-даа шинчилиг болган. Барыын-Хемчик районнуң колхозтарының, совхозтарының малчыннарының төлээлери оон-моон автомашиналар-биле кээп турган. Ырак Кара-Хөлдеи болгаш өске-даа черлерден мурнай келген малчыннар садыгдан янзы-бүрү бараанларны садып ап турган. Ол аразында клуб чанында шөлге үш автолавка база турупкан. Янзы-бүрү хептерни, аржыылдарны, орун, стол шывыгларын, ылангыя бичии ургларның чылыг хептерин малчыннар кужак-кужаа-биле ап чоруп турлу.

Дүүш чедип чорда, колхозтарның, совхозтарның мурнакчы малчыннары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери 200 хире кижи «Мурнакчы» колхозтуң клубуң долдур олурупкан. Малчыннарның хуралы эгелээн. Чөөн-Хемчик колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң кол зоотехниги эш **А. Хертек** эрткен он айларда мал ажылының чамдык түннелдери болгаш моон соңгааргы сорулгалар дугайында илеткелди кылган.

Барыын-Хемчик район республикада мал ажылының талазы-биле улуг черни ээлеп турар. Республиканың малының 21 хуузу, а зонаның—37,3 хуузу бо районга онаажыр. Ниитиниң малының баш саны эрткен чылдың ноябрь 1-де турганы-биле деңнээрге ам 2 хуу өзүлделиг болган. Ноябрь 10-да район күрүнеге сүт садарының планын 101,1 хуу, эртти—92,4 хуу күүсеткен.

МУРНАКЧЫЛАРГА БАЙЫР БОЛГАШ МАКТАЛ

Ырак «Малчын» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарның күрүнеге эт, сүт садар социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүседипкенин хуралга демделээш, хуралда олуржуп турар малчыннарын дамчыштыр ол колхозтарның бүгү малчыннарынга байыр чедирген. Ылаңгыя «Малчын» колхоз күрүнеге сүт садарының планын 162,6 хуу күүсеткеш, пландан ажыр сүт садарын уламчылап турары өөрүнчүг.

Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле социалистиг чарыштың мурнакчыларының чедишкиннерин хуралга демделээш, оларга база байыр чедирген. «Шекпээр» совхозтуң хойжулары С. Кулунчаа 342 хойдан 346 хураганны, хой бүрүзүнден 1,8 кг дүктү, О. Агбаан 356 хойдан 377 хураганны алган. Каларчы К. Солунам 73 казыраларның хонукта ортумак немелде деңзизин 650—700 грамм чедирген. «Мурнакчы» колхозтуң саанчызы Х. Анай-Саар сарлык бүрүзүнден он айлар иштинде 500 кг сүттү, ол колхозтуң хойжузу Х. Көк 100 хойдан-на 98 хураганны, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү. «Барлык» совхозтуң саанчылары К. Хажыт, М. Чодураа олар инек бүрүзүнден 1510—1828 кг сүттү сагганнар. «Тээли» совхозта хойжуларга Х. Адыг-оол 100 хойга онааштыр 111 хураганны, хой бүрүзүнден 2,3 кг дүктү, А. Хорагай биле С. Кандан олар 100 хойдан-на 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг ажыг дүктү алганнар. «Малчын» колхозтуң кадарчылары М. Көже биле И. Өлчей-оол олар 100 сарлыкка онааштыр 100 бызааны алган. Ында хойжулар Д. Биче-оол, Д. Калдар, Х. Кунан-Кара олар хойнуң чаш төлүн бүрүн камгалап алганнар.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы мал чемнери белеткеп алырынга таарымчалыг эвес болган деп, каладаа чылдагаан туттунары чажыт эвес болгай. Ындыг болза-даа бир дөмей байдалдарга тургаш-ла мал чемперин хойну белеткээн мурнакчылар база бар. Чижээ, «Тээли» совхозтуң Х. Даржаа бригадирлээн хойжу бригадазы бо чылын 450 тонна сигенни, 107 тонна силосту, «Мурнакчы» колхозта Чымы Очур бригадирлээн хойжу бригада 82 тонна сигенни, 22 тонна көк суланы белеткээн болгаш кыштагларында чедирип алган. «Шекпээр» совхозта О. Шагдыр бригадирлээн хойжу бригада 85 тонна сигенни кыштагларында чедирген, бир хой кажаазын туткан болгаш сес кыштагны кышка белен кылын алган. Ол бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик ат дээш демисежип турар.

КУРЛАВЫРЛАР ЧЕТЧЕ АЖЫГЛАТТЫНМААН

Мурнакчыларның бо чедишкиннери болза, мал ажылын хөгжүдеринге чогуур курлавырлар болгаш аргалар ажыл-агый бүрүзүнде бар дээрзин херечилеп турар. Четпес чүве чүл дизе, ол бүгүнү четче ажыглаваайн, мурнакчыларның арга-дуржулгазын нептеретпейн турары болур.

Район ноябрь 1-ге чедир мал өстүрериниң планын чүгле 87 хуу күүсеткен болгаш планга ам-даа 28 мың ажыг баш мал четпес. Малдың тарын боозадылгазын болгаш эдержилгезин чугулага көрбес чоруктан мың-мың баш мал кызыраан. Оон уламындан мал өстүрериниң планы күүсеттинмейн турар деп, хуралга санал берген малчыннар кончуг шын шүүмүүлеп турганнар. Бо чылдагаандан район 33 мың баш чаш төлдү чедир албаан болгаш 100 баш төрүүр малга онааштыр чүгле 77 бызаа, 63 хураган, 62 анай алган, а «Тээли» совхоз чүгле 47 хураган, 63 бызаа алган болгаш планга ам-даа сес мың ажыг баш мал четпейн турар.

Байдал мындыг турбуже, бо чылын районда хой тарын боозадырының планы чүгле 37 хуу, инектин—60 хуу күүсеттинген. Бо талазы-биле зооветеринарияның тускай эртемниглериниң багай ажылдап турарын хойжулар сеткил хомудап чугаалап турганнар.

МАЛЧЫННАР ШҮГҮМҮҮЛЕП ТУР

— Эрткен чылын бодумнуң кадарып турганым 298 хойларны ан эки шилиттинген кошкарларның үрези-биле бодум тараан, 276 хураган алдым. Бо чылын 213 хойну февраль 26-да төрүп доозар кылдыр тарыдым. Эрткен чылын бо дугайында меңээ төлевир бербээни хомуданчыг болган. Тарын боозадылга дээрге тускай эртемниглериниң холга алыр хүлээлгези-дир. Ынчалза-даа олар эки ажылдавайн турар. Кошкарларныц шынарын көрбес, чүүл-бүрү, харын-даа хураган кошкарларның көвүдеп турары шын эвес. Тыва хойну хайнактаарда база бодамчалыг болур ужурлуг. Тыва хойда чинге шүүлен дүктүг хойлар турар, оларны нарын дүктүг кошкарлар-биле эдериштирерге, оларның хураганнарының дүгү шоолуг эвес болур, а чоон, сырый дүктүг тыва хойну хайнактаарга, оон дүгүн тударга тудум дола бээр болгай. Тарын боозадылганы чорудуп турар тускай эртемниг аныяктарны көөрге, арыг-шеверниң чурумун сагывас, керекселдерни чугбас-тыр. Ол-ла дораан изиг суг-биле чуур херек — деп, «Мурнакчы» колхозтуң хойжузу эш **Наадыпайның** саналын хуралдың киржикчилери бүрүну-биле деткээн.

Хойжунуң оон ыңай чугаалааны болза, бөдүүн дүктүг болгаш каракуль хойларны агарлап болур, а нарын дүктүг хойну агарлап черле болбас. Оон дүгү чолдак болгай, күзүн тазартып каапторга, кыжын соокта оон чүү үнерил, харын хой болду баксыраар болгай.

«Кара-Хөл» колхозтуң хойжу бригадазының бригадири эш **Д. Сайын-оол** саналынга бо дугайын база чугаалаан. Тарын боозадылганың дериттинген пунктузу чок, эрткен чылын тараан 200 ажыг хойдан чаңгыс-даа хураган албаан, ынчангаш бригадага 356 хой кызыраан болгаш ара салган. Кара-Хөлдүң байдалынга чүгле нарын дүктүг эвес, өске-даа хойларны агарлаары берге. Эрткен чылын чамдык хойларны мырынай октябрьда агарлапканындан кыжын арын баксыраан, дүгү шоолуг эвес болган. Дүк планы чедирип алыр дээш хамаан чок болурга хоржок. Ол малга-даа берге, оон амдыы чылында дүк кыргылдазы-даа улам дорайтаар болгай.

— Тарын боозадылганы эки чорутпайн, суда эдержилгени үргүлчүлеп туруп бээр чорук шын эвес. Тарылганы августа чорутпайн, орайтадын эгелээш, шынарын бодавайн үргедээр, катап хыналда кылбайн, хошкарларны дораан өскээр апаардыр. Ынчангаш кызыраашкын боон турар. Январьда төрүттүнген хураганның дүгү 1 кг, деңзизи 30—35 кг чедер болгай. Эрте оолдаашкынның ажыктыын тускай эртемниглер ам-даа бодавайн турар. Мал эмчилери малчыннарга шоолуг барбайн, суурда контора эвелеп олурганының хөрээ чүү боор—деп, «Тээли» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири эш **С. Кандан** шүүмүүлээн.

Районда бир инекке онааштыр сүт саалдазы эрткен чылдагызындан 221 кг, бир хойдан-на дүк кыргылдазы 50 грамм кудулаан. Сүт саалдазының кудулааныныңь бир чылдаганы база-ла тарып боозадылганы эки организаставаанында болур. «Большевик» колхозтуң саанчызы **Матпадак** мындыг чижекти чугаалаан: тарып боозадылганы багай чорутканындан январь, февраль айларда инектер төрүвейн барганындан оон фермазы март айга чедир чүгле 30 хире инек саап турган. Күрүнеге 20 тонна сүттү ам-даа чедир сатпаан. Фермада силос чок. Кукуруза силозу барда сүт-даа, эттдаа бар болур. Ам сүт саалдазының планын күүседириниң аргазы бергедээн.

Чамдык ажыл-агыйларның малында кодур узуткаттынардан туржук харын өскүп турар.

— Бистиң Суг-Кажа фермавыста соңгаартан эккеген симменталь инектерде, бызааларда кодур өскүп, харын-даа когаралга чедирип турар. Үш кодан хойда база кодур бар дижип турар. Амгы үеде кодур деп чугаалаары безин берге-дир. Ындыг турбуже совхозтуң улуг мал эмчизи эш Шарханов болгаш өске-даа эштер баш удур хемчег албайн, ам кыш удур девидеп турар-дыр—деп, «Шекпээр» совхозтуң кадарчызы эш **Саңгыы** шуут сеткил хайнығып чугаалаан.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Мал ажылынга кижилерниң ажыл-ишчи шынарын, ак-сеткилдиин хыпап көрбейн, билдириишкинне бижээн кижилерни киирип ап турарындан чамдык кижилер ниитиниң малынга улуг когаралды чедирип турарын малчыннар чугаалап, колхозтарның баштаар черлеринге, совхозтарның директорларынга бо дугайында улуг негелдени салганнар.

Илеткелчи болгаш малчыннар мындыг чижектерни илереткен. «Тээли» совхозтуң хойжузу Санчы-Мидип бо чайын 84 хойну когаралга таварыштырган. 362 хойдан чүгле 47 хураган алган. Ынчангаш 9,5 тонна эттен, 273 кг дүктен совхозту когараткан. «Барлык» совхозта О. Тас-Караның коданындан 36 хой, 11 хураган ажаалда багайындан өлген. О. Шагдыр-оол чоокта чаа 58 хураганны чидирген. Бо кижилер чаңгыс чылда, харындаа чаңгыс ай иштинде мынча малды ышкынып турда, «Тээли» совхозта С. Араптан алды чыл дургузунда чылдагаан-биле чүгле 12 өшкү когаралдыг болган. Ол, бир өшкүден 600 грамм дүк ап турда, чамдык хойжулар хойдан безин чүгле 600—800 грамм дүк ап турар. Моон ап көөрге, малчыннарның ажылдап турары дыка ылгалдыг: чамдыктары ак-сеткилдиг, бедик көргүзүлүг, бир чамдыктары хире-чергезинде, өскелер улуг когаралдыг ажылдап турар-дыр. Мындыг ылгалды узуткаары-биле мурнакчыларның дуржулгазын нептередир, кижи бүрүзү эки ажылдаар болза ам район-даа, ажыл-агый-даа бедик түннелдиг болур.

СОҢГААРЛАТТЫНМАС АЙТЫРЫГЛАР

Мал ажылын механизастаар, деп-шилгелиг аргаларны ажыглаар талазы-биле четпестёрни хуралга база чугаалашкан. Хойжу бригадаларның чамдыызы ёзу барымдаалап тургустунган, бот-орулга-чарылгалыг болурунуң негелделерин күүсетпейн турар. Оларның чамдыктарының төвү безин чок. «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда, «Большевик» колхозта электри саалданы тургускан болзаа, олар орта ажыглаттынмайн турар. Оларда хаван фермалары механизастаттынмаан.

Бо талазы-биле «Мурнакчы» колхозта байдал өскелерден дээре. Колхозтуң фермазында автосуггарылганы тургускан. Дөрт хойжу бригадаларның төптерин тудуп тургускан. Колхоз 60 кыштагны септээн, 14 артык кыштагны белеткээн, 31 чурталга бажыңнарын крышалап, кладовкалап, штукатуралап, плита салып дооскан. Ынчангаш бо колхозтуң төвүнге районнуң малчыннарының хуралын эрттиргени анаа таварылга эвес, үлегер-чижек алыр чүүлдер ында бар.

Ол ышкаш «Тээли», «Шекпээр» совхозтар бо чылын малчыннарга 30 аал ишти чурттаар чаа бажыңнарны туткан. Ынчалза-даа районнуң ажыл-агыйларында шупту 836 малчын өрегелерин чүгле 336-зы бажың-биле хандыртынган, а 500 өреге өглерде чурттап турарын таарымчалыг деп санап болбас. Малчыннарның чурталга амыдыралын эжижидер деп сорулга районда кончуг оожум шиитпирлеттинип турары моон илдең-дир.

КЫШТАГЛААШКЫН—ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕ

Кыштаглаашкын мал ажылынга эң харыысалгалыг үе болганда, олче бүгү күштү салыр деп малчыннарның хуралынга чугаалашкан. Мал кажааларының септелгезин ноябрьда доозар болгаш мал чемнериниң 60—70 хуузун декабрь 1-ге чедир кыштагларга чедирген турарын хуралга шиитпирлээн. Мал чемнериниң чарыгдалынга хыналданы күштелдирер, чемгерилгениң норма-чижээн бодамчалыг кылыр болгаш курлавырларны тургузар.

Кышкы үеде мал оолдаашкыны улуг кампания, мал ажылының дүжүдү болур. Бо айтырыгны ынчаар көрбейн турары дээш колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларындан, тускай эртемниглериниңь малчыннар улуг негелдени салган. Часкы тарылга, дүжүт ажаап алышкынының үезинде ажыл-агыйларның удуртукчулары кайы хире хөделип, дүн-хүн чок хемчег ап туржук, мал оолдаашкынының үезинде олар база ынчаар хөделзе чогуур деп, малчыннарның негелдези ам күүседир өөй келген айтырыг болур.

Мал ажылын моон соңгаар хөгжүдер талазы-биле өске-даа хемчегларни хуралдың киржикчилериниң хүлээп алган кыйгырыында тодаргай айыткан.

М. ЛЮНДУП.

ДОПЧУЛААН ХАРЫЫЛАР

Эгелеп чоруур шулукчулер **В. Хомушкунуң** «Чажыттарымга», «Горкиде дуб», **В. Сагаан-оолдуң** «Кырган ачамның чугаазы», «Кээргенчиин», «Үүле херээ улам бүтсүн», **С. Соскалдайның** «Шоорум тыртып ырлап бердим», **С. Таспайның** «Комсомолчу прожектор», «Ажылчын мен», «Күскү дүжүт» болгаш **Б. Танайбанның** «Чыдып калбас харыым чүдел?»... деп «Шын» солун редакциязынга чоруткулаан он шаа шулуктери-биле таныштым. Ынчангаш, редакция черииниң даасканы-биле бо эштерге допчулап харыылар көрээли.

Бо-ла чогаалдар ам-даа чедир кылдынмаан хараазы-биле солунга ол дораан-на үнмейн барган ниити четпестерин (черле эгелеп чоруур шулукчулерге болганчок-ла таваржы берген турар четпестерин) допчулап база катап айтыксанчыг:

Хамыкты мурнай-ла **далашканы**ның изи черле илден. Бистиң солуннар черлери хире-хире аныяк чогаалчыларга допчу харыылар, сүмелерин кылгаш, ол четпестерни үргүлчү айтып турар болгай. Кандыг-даа чогаалды хөйге, чонга парлалга дамчыштыр үндүрер дээш ат салыынар мурнунда черле далашпайн хынап, шүүмүүленип, сөс бүрүзү ылаппла турар черинде бе? Дашкыр, хөй сөптер чок бе? Мурнунда үнген хөй шулуктер-биле утка, тема, хевир-даа талазы-биле дөмейлеш, оларга чаа чүве немевейн барбаан бе? Анаа-ла кыдыра уткалыг, хөй сөстүг, кымгаа-даа шоолуг-ла дуза бербес хире эвес ыйнаан суг-суг дээш оон-даа ыңай. Далаш-биле кылырга ыяавы-ла четпес апаары ол.

Ийи үүлүнде, **бижип турар темаңны черле кайы хире ишти-хөңнүнден билир сен.** Ылап-ла дөстүндүрбейн сагыжың аарып келген бе? Дээрзин ам-даа херекке албайн турар бис. Харын мырыңай бот-боттарын өтүнүп, дөө, кым үүнү бижипкен болдур: «Ону мен адырам!» дээнзиг. Маң-саң-биле бижий шаап эккээр. Чок болза, өске эштер-биле «дакпырлаштаа» кым-даа эскербээн, бир-ле темадан «адырам» дээш «ырактан» дилеңгензиг: дегбес боо дег апаары ол-ла болгай.

Үште, **шулук чогаалы дээрге,** кандыг-даа ниити медээ, чарлал, дыңнадыг, төөгү бижээн хевир-биле бижиринге дүүшпес: каракка көстүп, кулакка дыңналып, эштке, чүрекке топнып кээр кылдыр сөс-биле чураан чүрүлга деп турар ышкажывыс кай. Ана-ла шулук дег аяанап каан ыңыныг, бар турар факт, уткалар шулук (поэзия), ыр болуру кончуг бергге.

Адак сөөлүнде, **хүннуң, бистиң чоруп турар амыдыралывыстың, коммунизм тургузуушкунунуң улуг,** чаагай үеленнинг күштүг, чараш боралгактарын чырыдып турарывыс кошкак дижип катап-катап сөглежип, кыйгыржып тура-ла ону эң-не чугулага көрүп, херекке ап көрбес, азы күш четпейн, тыынмайн, иштинче кирбейн турарывысты черле утпайн көрүңер, эштер!

Бо-ла ийи-үш чижекте айыткан четпестер бистиң шулуктеривисти чогуур, бедик, уран үнезиниге чедирбейн баар-дыр. Шору уран, чараш, ханы уткалыг одуруглар, строфалар таваржып келзе-даа ол четпестер үрептер-дир.

Чижээ, эш В. Хомушкунуң «Чажыттарымга» деп шулуунуң ниити бодалы эки—бистиң космонавтарывыска адааргаа—мен база ындыг болзумза деп күзээн оолдар, кыстар хөй дээн. Эки-ле бодал-дыр. Оон ыңай:

«...Бачымнаваайн, кичээнгейлиг
эргий көрзе
Маадыржып, шуглуп болур
черлер мөңчок:
Хөмүр каскаш, демир, канны
эзилдирип,
Хөрзүн шинчип, байлактарны
ажыткылап,
Сүрүг малды ажаап-тудуп,
шулук бижип —
Үүнү черле кылбас-тыр бис,
чажыттарым...

Бо айыткан строфа дег дараазында бүгү одуругларның ниити шынары, амгы делегейде деңнелге чок төөгүлүг үеин ажыткан улуг болуушкунуңь деңнелин кудуладып турар эрелгей кыйгырыг болу берген.

Ооң-биле чергелештир харын-даа бо санап, кыйгырып турары ажылдарның талазы-биле бистиң чуртта кайгамчык чедишкиннер көзүлбейн барып, ам чаа-ла «ажылдаалыңар!» деп кыйгырып турганзыг болу берген.

Эш Хомушкунуң «Горкиде дуб» деп шулуң база-ла Ленин башкының гениалдыг дүрзү шынарындан бир чурумалды көргүзер деп чаагай болгаш харыысалгалыг теманы алган. А чуруп көргүскенинде, сагышка дүүшпес байдалдар бар: Владимир Ильич аары-биле аарып, бүгү чурт, партия хамык кичээнгей сагыжын ынаар салып турган үеде:

«...Шак ол дубтуң доорзунда
сандай орта
Шагжок-даа бол, сергек Ильич
даады келир.
Аарыг меннип бүткүр бодун
ыстатсажок,
Ажылыдан салдыгар деп
ужур турбас.
Хожудаңгай ада-чуртту
өтүр көрүп
Коваш кымнайн бижиттинип
олуруп бээр.
Дүдүк өлө, какпак дээрге
сылдыс четчип,
Дүмбей дүнүн дүжүп кээрин
эскербейн баар.
Тараачыннар суурунуң чалыылары
Таптыг-ла ынчан көвүргге
чыглып алгаш,
Эдер-хааржак үдээ-биле
кожан, ырлыг
Эзлдек ада Ильичге.
четкилеп кээр...»

Оожургал, хүндүлел, сагыш човаг ажаалга дээр чүү-даа чок ышкаш... Горки дээрге Москва кыдыы болгай. Ол чаңгыс дуб музейден артык көскү бе? дээн чижектиг кол айтырыгларны ыыттаваан...

С. Соскалдайның «Шоорум тыртып ырлап бердим» деп шулуу бистиң сураглыг малчыннарывыс Канданнарның мал ажылынга өөренген, эптиг, сагыш ховангыр кежээзин черле чүве арттырбайн дыка эки санап бижээн. А ажыглаан сөстериниң дөгейжээн, дакпыр, чевени хөлчок; ол сөстерин бичии-даа боданып, далдап шиливээни дораан-на илдең:

«...Буянныг хол ажаан болгаш
Хорамча чок хою менди
Булук казы төттүнмес эзт
Хоюг дүк-даа хойда чорду.
Хүлээлгелер, сорулгалар
Күүсеттинип турбайн канчаар...»

Шупту алды строфа шулукте «чорду» деп сөс дөрт катап киргеи. Кандыг сөс, кая турза чогуурун (далашкаш) бодаваан. Хойнуң семизин чугаалап тургаш: «Булук казы» дээрге таарышпас ышкаш; бир малчынның хоюн чугаалап тура «төттүнмес» деп сөстү канчаар билирил? Малчынга бе? колхозка бе? Күрүнеге бе?.. ындыг сөстер дилээр болза базым бүрүде!

В. Сагаан-оолдуң «Үүле херээ улам бүтсүн!» деп шулуун мен хууда өөрүп, мактадым. А оон чанынга «Кээргенчиин» деп шулукту бижээни шору-даа болза автор оон дүлгүүрүн тыппаан деп, билдим... Артында-ла «эх!» дээш, ол бажың ээзи ыглаваан болза! деп оон бодун мен хараададым. Чай-биле кады хамык чүве кадып калыр эвес суг-суг дээш бодал-ла долу. «Кырган ачамның чугаазы» деп шулук чүгле сомнан каан хире чиг. Ылаңгыя бирги кезээ пат: шыызыг эвес черлер-ле хөй. А ийги кезээн эки ажылдаар болза солун чогаал боон болур. Чүгле эгелээр аргазын ам-даа бодаар: сактыышкын бе? Тоожу бе? Азы школачыларга чугаалай каапса дээн чижектиг аан.

Эштер Б. Танайбан биле С. Таспайның шулуктери эгезинде чижектерде көргүскен шулуктер-биле барык-ла бир хеп. Ылаңгыя эш Таспайның «Ажылчын мен» деп шулуу чүүнү кылып кааныл? Билдинмес. Чүгле мактанган хевирлиг.

Эргим авторлар мыя каш чижектерни көрүп олура, ол шулуктеринерни шуптузун мырыңай-ла бижик демдээнге чедир катап, эки кичээнгейлиг номчуп көрзүңерзе черле хей эвес боор деп идегедим.

С. САРЫГ-ООЛ.
Чогаалчы.

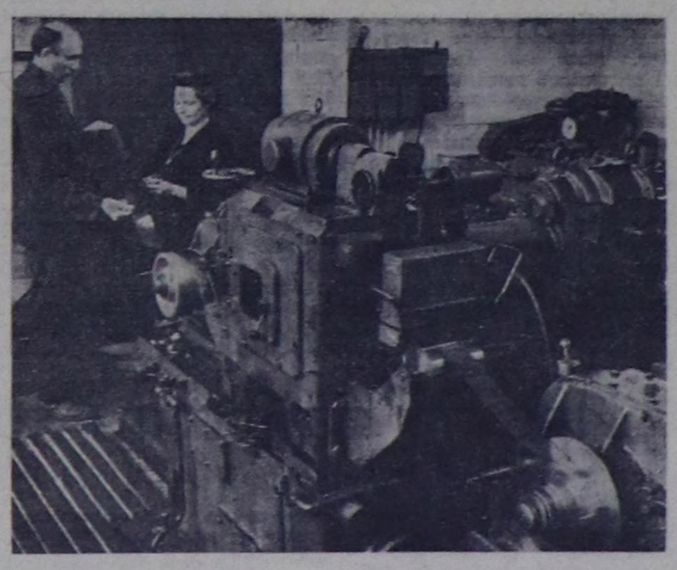

МОСКВА. Кара металлургияның И. П. Бардин аттыг төп эртемшинчилел институту — чурттуң улуг албан чери. 50 ажыг янзы-бүрү лабораторияларда чүс-чүс эртемденнер, эртем ажылдакчылары, техниктер, лаборантылар болгаш ажылчыннар чаа дериишкинни, каңнарның болгаш холуксааларның чаа маркаларын тургузары-биле ажылдап, металлургия үлетпүрүнүң янзы-бүрү айтырыгларын шиитпирлеп турар.

ЧУРУКТА: институтка тургускан 20 валктыг прокат станы. Ол стан 10-дан 20 микроннар чедир чуга металл лентаны дескилей базып үндүрүп болур. Прокаттың ындыг техниказы мурнунда чок турган.

Фото В. КУНОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Бүдүрүлге бригадазы

Туран школазының бүдүрүлге бригадазы тургустунга-ла беш чыл болган. Ынчангаш аңаа холбаштыр школада делгелге ажыттынган. Делгелгеде бригаданың бо чылын алган дүжүдү — кызыл-тас, картофель, чигир сөөклазы болгаш оон-даа өске чүүлдерни салган. Ол хүн өөреникчилерге улуг байырлал болган. Чүге дээрге, олар кужениишкинниг ажылының түннелин херек кырында көргеннер. Делгелге ургларны кончуг сонуургадып, хайныктырган. Акылары, угбалары ышкаш байлак дүжүтү өстүрери оларга дыка күзенчиг. Удавас бичии ургларга база-ла тракторга олурупкаш, эки дүжүтү өстүрерлер.

Ол делгелгениң түннелин үндүрери-биле школага байырлыг хурал болган. Школа директору РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. В. Селина бригаданың чедишкиннерин демдеглеп, моон соңгаар бригаданың сорулгаларын айыткан.

Чоокта чаа Кызылга республиканың школаларының слёду болган. Орта эки көргүзүглүг болганы дээш, Туранның 11 чыл школазының бүдүрүлге бригадазынга шилчиир кызыл тукту тывыскан. СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Чырыдыышкын министерствозунуң Туран 11 чыл школазының өөредилге бүдүрүлге бригадазының чедишкиннери дээш байыр чедирген телеграммазын улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар.

Школаның бүдүрүлге бригадазының эртип келген оруун Н. В. Селина тодаргай чугаалаан. Бригаданың кежигүннери дооскучулар Вася Сугораков, Юрий Тыртый-оол, Т. Агбан, Г. Тарасенко болгаш оон-даа өскелер бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп ажылдап турар.

Оон соонда өөреникчилерниң концерти болган.

Ю. НЕКРАСОВ.

Ледокалга ЧАГААЛАР

Оорлар-биле демиселди күштелдирер

Каа-Хемниң дыка хөй колхозчулары чылдың байдалы-биле алырга, эвээш эвес дүжүтү ажаап алган. Олар бир күш-хүнүнге-ле 500 граммдан хөй тарааны ап турарлар. Ындыг турда-ла чамдык кижилерниң талазындан чазый-чилби чоруун илередип, ниитиниң байлаа—тарааны оорлап-бузутап турарының фактылары илереп турар.

«Ленинчи орук» колхозтуң чолаачызы турган, мурнунда күрүне хөренгизи оорлааш, шиитпирип бала чер кезип тоолап чораан Василий Шестопалов дээрзи сентябрьда Контуу хемде колхоз хаваннарынга чем кылдыр бир машина ниити кызыл-тас кудуруун чедирип бээри-биле ап чоруткан. Алызындан амдажаан оор орукка бар чыда сөөрткен тараазын кандыг-бир арга-биле шиңгээдирин бодай берген.

Бо тараа-биле келир күске чедир тулган семис беш хаванны төрелдерге былададып турган, азырап албас бе?—деп, ол боданган. Тараанын уунда инек дег чиндигир өле хаваннар тараа дайнап турда, чырыктарындан кызыл-тас сыстып турганын көрген ышкаш болган.

Ол чазый чолаачы колхозтуң хаван фермазынче барбайн, чоон орукбиле сан-дорт углааш, чер кырын шокараннадыр халыдып-ла орган. Бир минпип келирге Сарыг-Сеп суурнуң кудумчузунда чораан. Район төвүнүң албан черлеринге, ылаңгыя истелге органнарының ажылдакчыларынга эскертпес дээш, машиназын улам-на дүргедетпишаан, суурну өттүр тутсупкан.

Ол-ла чораан, доктааган черинге дүжерге, Терзиг-Хемниң эринде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң фермазы, ында болунуң төрелиниң бажыныың чаны болган.

Колхозтуң тараазын оорлаанын, колхоз машиназын 30 км-ге ыңай бээр хей маннатканын аңаа ол боданган. Тарааны быжыг аңмаарга ургаш, кымга-даа билдиртпейн дүрген-не чанарынче далажы берген.

Оон соонда чаңгыс-ла хонганда оор Шестопалов милиция черинге байысааткан.

— Алган кадайымны, ургларымны азыраар дээш оорлапканым олдур деп, ишкирнип ыглаан орган.

Ук херээнин дугайында хоойлунуң чогуур кеземчезин ол ам эрттирип турар.

База бир чижек. Моон мурнунда колхозтарның беш баш чылгы малын оорлааш, шиитпирип чораан Чыргал Самбуу дээрзи «Бурунгаар» колхозтуң Кара-Суг бригадазынга ажылдап турган үезинде бир-ле кежээ колхозтуң ийи шоодай тараазын оорлап аппар чыда туттурган.

— Хевим чок, ону садып алыр акша тыптынар дээш, тарааны аппар чытканым шын—деп, ол өчүп орган. «Чилби чээнин билинмес, чидиг кестингинин билинмес» дээн ышкаш,—тарааны садып чарыыаан мен, буруум чок мен—деп бодун ыят чогу-дилге агартырын өрлдашса-даа, мурнунда үүлгедип чораан оор херектериниң кырынга база бир чаа кем-херекти үүлгеткени-биле хоойлунуң шынгыы кеземчезинче ол катапла кире берген.

Бо ышкаш күрүнеин, колхозтарның тараазын оорлаар, ону кайыхамаан чок төтчеглээр чоруктуң өске-даа фактылары база илереп турар. Ылаңгыя чамдык чурттакчыларның талазындан тараа, хлеб-биле мал, ыт чемгерер чоруунун хөй болурун өөренип көргеш, улус ажылагыйынга хоралыг бо четпес чорукту болдурбазынче хөй-ниитиниң кичээнгейин улам-на угландырары чугула.

О. ДОРЖУ.
Сарыг-Сеп.

Аазаашкын кажан бүдерил?

— Силерге чунар бажың херек ыйнаан але?

— Херек, херээк, Николай Николаевич.

— Чаа, ынчаарга ам кылып доозар-ла!...

Шагаан-Арыгның орук эргелелинин начальниги эш Байкалов-биле Адар-Төш, Ак-Хем участоктарының орук ажылчыннарынын аразында мындыг чугаа каш чыл улаштыр болуп келген. Ам моон соңгаар каш чыл үргүлчүлээри билдинмес.

Херектиң ужуру мындыг. 1959 чылда-ла чунар бажың тудар дугайында шиитпир ажылчыннарны ажок өөрткен. Өөрүшкүлүг сорук киргеи кижилер тудуг ыяжын кезип сөөрткеш, ийи участокка чунар бажыңнарның хаваын кыла шаашканнар. Удатпаанда шалазын, дээвириип салып, крышазын база доозупканнар.

Ынчалзажок ажылгыр эвес чоруктуң түннелинде ол чунар бажыңнар ам дөрт чылдың дургузунда ажыттарны мал шуут үзе чип каапкан.

Ам кадыг-берге кыш эгелээн. Мал чемперин камныг чарыгдаар ужурлуг бис. Бо колхозтуң баштаар чери, зоотехник эш Мандак, мал ажылының бригадири эш Севзэн олар мал кыштаглаашкынын организастаарын мынчаар сандаргай байдалдыг эгелеп черле канчап бодуруп?

С. ЛААСЮРЮН.

Ынчаар организас чок эгелеп болбас

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу бо чылын мал чемнериниң белеткелиниң планын ыракта чедир күүсетпээн. Ылаңгыя силос салырының планын шуут үскен.

Байдал мындыг турда, бар сигенни мал төтчеглеп чип турар. Ылаңгыя Даг-Баары, Оорга, Үстүү-Ыйгылак ынчаар сараатларны мал күстен бээр-ле чип келген. Чамдык сараатларны мал шуут үзе чип каапкан.

Ам кадыг-берге кыш эгелээн. Мал чемперин камныг чарыгдаар ужурлуг бис. Бо колхозтуң баштаар чери, зоотехник эш Мандак, мал ажылының бригадири эш Севзэн олар мал кыштаглаашкынын организастаарын мынчаар сандаргай байдалдыг эгелеп черле канчап бодуруп?

С. ЛААСЮРЮН.

Түннелдер болгаш четпестер

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозунда Назынчап бригадирлээн хойжу бригада бо чылын эки түннелдерни чедип алган. Бригада хой бүрүзүнден 2 кг 75 грамм дүктү кыргып алгаш, күрүнеге 4 тонна дүк садар планын 5,1 тонна кылдыр күүсеткен. Күрүнеге 28 тонна эт садар тургаш, 34 тонна кылдыр дыка ажыр күүсеткен. Хураганнарны болгаш кырган хойларны аңгылап үскеш, чайгы, күскү үелерде одарладыр семиртилгени эки организастаанының түннелинде бригаданың хоюнуң деңгилдези шыырак болган.

Келир чылдың январь—февраль айларында хураганнарны алыры-биле 1045 хойну тарып боозаткан.

Бүрен-Хем унунда ийи хой кажаазының септелгезин чоруткан. Ынчалза-даа өске белеткелдер хожудап турар. Бригаданың төвүнде ийи хураган кажаалары кыжын чаш хураган хүлээп алырынга шуут белен эвес. Ол кажаалар чылыглаттынмаан, клеткалар чок, соңгалары шилдеттинмээн болгаш дезинфекция чоруттунмаан. Чаа туткан ийи чурталга бажыңнары чедир кылдынмаан.

Бригаданың төвүнде чунар бажың туттунмаан, хойжуларның садып алган радиоприёмниктери батереялар чогундан ажылдавайн тургулаар.

Бригаданың чамдык түннелдери эки-даа болза, кышка белеткели кончуг хожудап, бергедээшкинге таваржып болурунуң барымдаазын бо чижектер көргүзүп турар.

Д. САЛЧАК.

«ШЫНГА» ПАРЛАТТЫНГАН СООНДА

ЧАА НОМЕРЛЕР ҮНГЕН

Бо чылдың октябрь 19-та үнген 249 дугаар «Шынга» «Дүрген эде тургусса» деп эгелиг Улуг-Хем районнуң чамдык колхоз, совхозтарында, үлетпүр, албан черлеринде хана парлалгазының куду деңнелдиин, үр үеде үнмейн турарын илереткен эш В. Быштак-оолдуң чүүлү парлаттынган.

СЭКП Улуг-Хем парткомунуң идеология талазы-биле килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш В. Митинниң биске дыңнатканы болза, ында чидин-биле шүүмүчүледип турар черлер районда 589-ку орук участогунда, тудуг-монтаж участогунда, райпода болгаш райкүүскомда партия эге организацияларының хуралдарына ук чүүлдү чугаалашкан. Ам ол партия эге организацияларында хана солуннарның чаа номерлери үнгүлээн база хүндүлел самбыраларын, стендилерни эде тургузуп чаарткан.

Улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш демиселге чугула үе

ССРЭ биле АКШ-тың аразынга дипломаттыг харылзааларның тургустунганының 30 чыл болган оюнга холбаштыр

Амгы үеним байдалдарында чер кырынга тайбынныц быжыг болуру Совет Эвилели биле АКШ-тың аразында харылзааларның хөгжүлдезиндеп улуг хире-чергези-биле хамааржып турар. Сөлгү он чылдарда делегей амыдыралының болуушкуннары болза бо фактының маргыш чок херечизи болуп турар. Н. С. Хрущевтүн чугаалааны болза: «Эн улуг күрүнелер—Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында харылзааларның байдалы тайбыцның болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазының хераанге кайы хире аажок улуг ужурдузалыг болуп турарыл деп чүвени кижи бүрүү билип турар. Бир эвес бистиц күрүнелеривистиц аразынга эки, найыралчы харылзаалар тургустунар болза, бир эвес тайбыцны хандырарының хераанге кады ажылдажылганы таарыштыр тургузары бистерге чедип алдына бээр болза, чер кырынга тайбын эн быжыг болур дээрзинге чигзинип болур бе ынчаш!».

Ужен чылдарнын мурнунда боттанган төөгүлүг болуушкуннун — ССРЭ биле АКШ-тын аразынга таарымчалыг дипломаттыг харылзааларның тургустунганының ужур-дузазы амгы үеним политиктиг байдалында онза тодаргай болуп турар. Дипломаттыг харылзаалар 1933 чылдың ноябрь 16-да тургустунган.

Баштайгы хүннерден эгелээш тайбынның болгаш тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи политиказын өскерилге чокка чорудуп турар Совет чазак Американың Каттышкан Штаттары-биле политиктиг болгаш экономиктиг харылзааларны таарыштыр тургузарының бирги чергеним ужур-дузазын кезээде үнелеп келгеп болгаш үнелеп-даа турар. «Америка-биле — бүгү чурттар-биле, ынчалзадаа ылаңгыя Америка-биле экономиктиг дугуржуушкун дээш шиитпирлиг туржуп турар бис» деп В. И. Ленин 1919 чылдың күзүнүнде чугаалаан.

Ынчангаш дараазында чылдарда Совет Эвилели АКШ-биле таарымчалыг харылзааларны тургузар дээш өскерилге чокка туржуп келген. Ынчалза-даа ол үеде АКШ-та башкарыкчы бөлүктерниц хөй кезии совет саналдарның шуптузун хүлээвейн келген. Ол чорук америк башкарыкчы бөлүктерниц талазындан социалистиг чуртту, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күрүнезин ангы талазы-биле көөр хөөн чок турганы-биле, делегей амыдыралының фактору кылдыр ооц политиктиг күчүзүн чедир үнелеп көрбейн турганы-биле тайылбырлаттынар. Ол үеде бо хөөннер бүгү-ниитинии болбайн турганы-ла шын болбайнаан. Ынчаларда-ла ССРЭ-биле харылзааларның чугулазын билип база ол харылзааларны таарыштыр тургузарын шудургу негеп турган чүвениц алыс ужурун билир ажылдакчылар Америкада политиктиг болгаш хөренгитен ажылдакчыларның ортузунга эвээш эвес бар турган.

30 чылдарда байлал өскерилген, кажан герман агрессияның болгаш ылаңгыя япон агрессияның кедерээнинин түннелинде, АКШ-тың эргеажыктарынга айыыл шуут тургустунуп келген. Бир талазында 30 чылдарның эгезинде Ыраккы Чөөн чүкке болгаш Европага—мындыг ийи черге дайынның ийи одагларының тургустунганы, өске талазында АКШ-ка үргүлчүлеп турган экономиктиг кризис болза Совет Эвилелин «хүлээп көрбезиниц» ат-алдар чок болган бужартаан политиказындан АКШ-тың башкарыкчы бөлүктериниц ойталаарын дүргедеткен. ССРЭ делегей амыдыралының чугула фактору болу берген. АКШ-тың бодунун туруштарынга шыңгыы когаралды чедирбейн турган, ону барымдаалап көрбес чорукту Вашингтонга оон сонгаар кылып шыдавас апарган. Президент Франклин Рузвельтиниц баштаан чаа чазаз ындыг бүзүрелге келген. ССРЭ-нин делегейге аажок улуг ужур-дузазын болгаш ооц политиказының тайбынга ынакшылдыг утка-шынарын Рузвельт билген.

1933 чылдың октябрь 10-да президент Рузвельт ССРЭ-ниц Төп Күүсекчи Комитединиц даргазы М. И. Калининге бижик чорудуп, «үүс ажыг чылдарда ийи талаларга ажыктыг кылдыр найыралдын аас-кежиктиг чаңчылы оларның аразынга туруп келген» ийи улуг улустарның чогумчалалдыг харылзаалар чок болуп турарынга хараадаашкының ол чагаага илергейлээн. Совет-америк чугаалажыышкыннарны шуут өгелээрин президент саналдаан. Ол санаалды Совет чазак хүлээп алган.

1933 чылдың ноябрь 16-да, Вашингтонга чеде берген совет төлөөлөрни баштаан М. М. Литвинов ийи чурттарның аразынга чогумчулалдыг дипломаттыг харылзааларны тургускан дугайында чагааларны Ф. Д. Рузвельт-биле солушкан.

ССРЭ биле АКШ-тың аразынга дипломаттыг харылзааларның тургустунганы делегей амыдыралының кайгамчык болуушкуну, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи политиказының улуг тиилелгези болган. «Правданың» мурнуку үүлүнүн демдеглеп турганы болза: «Ийи системаларның чарыжының чаа үечадазы боттанган. Совет Эвилели бодунун экономиктиг болгаш политиктиг күчүзүнүн талазы-биле харын эн улуг капиталистиг чурттар безин барымдаалавайн барып шыдавас хире шак ындыг өөлүр улуг күш апарган».

Харылзааларның чогумчаанының өөлүнде совет-америк харылзаалар чоорту калбарып турар апарган. Делегейниц ийиги дайынының чылдарында фашистиг агрессорларга удур совет болгаш америк улустарниц кады демиселинин үезинде ол харылзаалар эн улуг хемчээлдерге четкен болгаш ужур-дузазы улгаткан турган. ССРЭ-нин, АКШ-тың болгаш Великобританияның баштааны антигитлержи коалиция фашистиг реакцияның каргыштыг күштерин ашкан тайбыцга ынакшылдыг кижи төрелгетенниц тиилелгезинге чугула рольду ойнаан. Делегейниц ийиги дайынының чылдарында Совет Чепсектиг Күштерниц тиилелгелериниц Каттышкан Штаттарның айыыл чок турар чоруунга шылгарангай ужур-дузазын хөй-хөй америк удуртукчулар эки билип алгаа.

Дайын өөлүндеги үеде-даа Совет Эвилели-биле АКШ-тың аразында найыралчы харылзаалар хөгжүүр болгаш быжыгар дээрзинге Рузвельт бүзүреп турган. Ялта конференциязынга президентиниц чоок дузалакчызы Гопкинстиц демдеглеп турганы-биле алырга, «бис олар-биле (Совет Эвилели-биле — **Авторлар**) кожа чурттан база ону чүгле билип болуру ышкаш шак ынчаар үр, тайбын ажылдап шыдаар бис дээрзинге кандыг-даа чигзиниишкин президентиде-даа, бистериниц аравыстан кымбир кижиде-даа артпайн турган».

Совет-америк харылзаалар онза рольду амгы делегейге ойнап турар апарган. Ол чорук бөдүүн-биле, ынчалза-даа онза чугула фактор-биле тайылбырлаттынып турар: чогум-на харын Совет Эвилелинге болгаш АКШ-ка тайбынның хуу-салымы дээш харысалга өске күрүнелерден артык улуу-биле онаажып турар. ССРЭ болза делегейниц социалистиг системазының эн күүлүг чурту болуп турар, ынчаазга Каттышкан Штаттар — капиталистиг лагерьниц эн күүлүг чурту болуп турар. ССРЭ болгаш АКШ эн сайзырангай болгаш эн-не үрегдекчи күштүг термоядролуг болгаш ракета чепсектиг болуп турар.

Дипломаттыг харылзааларның тургустунганының үжен чыл оюнун дугайын чугаалап турган, совет-америк харылзааларның хөгжүлдезинде өске тураскаалдыг болуушкуннун — Н. С. Хрущевтүн АКШ-ка кылган аян-чөөрүүнүн дугайын сагынмайн барып болбас. Совет Эвилелиниц бодунун даштыкы политиказынга могаг чокка туржуп турар үүлүнүн—социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелерниц аразынга чугаалажыышкыннар болгаш дугуржулгалар черле болдунар болгаш чедип алырынын шынныын ол төөгүлүг аян-чорук база катап бүзүрелдиц-биле көргүскен.

Каттышкан Штаттарга Н. С. Хрущевтүн чорааныныц соонда чурттун даштыкы политиктиг угланыышкының улам ындай хөгжүдер дугайында чидиг чугаалажылганың АКШ-ка калбарганы характерлиг. Буурап дүшкен «күш дөгөөр политиканы» болгаш алдар чок «соок дайынның», даштыкы политиктиг өске-даа концепцияларын эде көөр деп үннер америк парлаганың арыннарынга, политиктиг болгаш хөренгитен бөлүктерниц, ылаңгыя бөдүүн американнарның иштинге калбаа-биле көдүрлүп үнүп турган.

Совет-америк кады ажылдажылганың эргежок чугула болуп турар дугайын бо чылдың июнь 10-да президент Кеннеди чугаалаан. Президентиниц ол чугаазын Совет Эвилелинге эки талалыг чугаа-ыр деп көрген болгай. ССРЭ-ниц болгаш АКШ-тың бар турар дыка хөй ниити үүлдериниц иштинде оларның «дайынны бүзүр бак кылдыр көрүп турарындан» артык күштүг чүве чок деп президент демдеглээн. Бот-боттарывыска удур бистиц кажан-даа дайылдашпайн келгенивистиц фактызы делегейниц эн улуг күрүнелериниц аразында харылзааларда эн таарымчалыг үүл болур. Ынчангаш дайынларның төөгүзүнде чангыс-даа улус делегейниц ийиги дайынынга орустарның таварышканы ышкаш ындыг улуг качыгдалдарга таварышпаан деп Кеннеди чугаалаан. Ийи чурттарның аразычга бот-бодун улуу-биле бичир чорукка ажыктыг кылдыр президент чүве чугаалаан.

ССРЭ биле АКШ-тың аразында боттодун бичир чоруктун улустар аразында тайбынны быжыглаарынга чугулазының дугайын сөөлгү чылдарның болуушкуннары херечилеп турар. Делегейниц кандыг-бир маргылдаазын шиитпирлээринге кайы-кайызы хүлээп ап болур үндезинни чугаалажыышкыннарның түннелинде тып алыры Совет Эвилелиниц болгаш Каттышкан Штаттарның чазактарынга чедип алдынып турган таварылгаларда дугуржулгага үндезилээш чөрүлдээни шиитпирлээри элээн чиигеп база чидиг айтырыгны конференциларның хүн чурумуидан казып үндүүп турган. Чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур. Чижээ, 1961 чылда Венага ужуражыышкын үезинде Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиц аразынга чугаалажыышкыннарга чедип алдынган дугуржуушкун Лаос талазы-биле Женева дугуржулгазының шиитпирлериниц үндезининге салдынганы билдингир болгай. Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиц аразынга эрткен чылдың күзүнүнде солушкан чагаалар болгаш ооц дараазында болган совет-америк чугаалажыышкыннар болза, Кариб далайның районунга өөскүн үнген болгаш дайын өөлүндеги бүгү үеде делегейниц эц-не чидиг чөрүлдээлериниц бирээзин кайы-кайызы хүлээп ап болур компромиске үндезилээш таарыштыр шиитпирлээр болгаш Кубаның айыыл чок чоруун быжыглаар арганы берген. Адактың өөлүнде ССРЭ-ниц, АКШ-тың болгаш Великобританияның төлөөлекчилериниц аразынга дугуржуушкун ядролуг чепсектиц шенелдерин чамдык-кезиктен хоруур дугайында Москва Керээзин чарарынга чедирген болгай, ол Керээге чүс ажыг күрүнелер каттышканы билдингир.

Кажан ССРЭ-ниц болгаш АКШ-тың чазактары дугуруштунган саналдарны киирген таварылгаларда ол саналдарны КНО-нун өске-даа кежигүннериниц чаңгыс эп-сеткил-биле деткин турары чурум болганын Каттышкан Нациялар Организациязының практиказы база көргүзүп турар. Чижээ, Кол Ассамблеяның XVI сессиязынга киирген чепсегленишкинни дүжүреринин принциптерининиц дугайында совет-америк кады кылган саналдарны сактырга-ла четчир. Мырыңай чоокта чаа ССРЭ биле АКШ көсмос делгеминге ядролуг чепсектиг объектилерни сайгара тургуспас дугайында айтырыгны талазы-биле бот-бодун билчир чорукту чедип алган. Ынчангаш бо дугайында КНО-нун Кол Ассамблеязының XVIII сессилзы чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Моон-биле кады делегей амыдыралы өскен үүлдүн дугайын база херечилеп турар: ССРЭ биле АКШ-тың аразынга дугуржуушкун чок турда делегей маргылдааларын шиитпирлээри мырыңай кедергей бергедээшкинге таваржып турар. Боттуг байдалды херекке албас, угаазылалдыг болур чорукту илергейлевес, байдалды чидиглендирерин үргүлчүлеп турар кижилер АКШ-та ам-даа эвээш эвес бар дээрзин хүлээп көрбейн барып болбас. Бо чорук болза чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээн ышкаш делегейниц ындыг кол-кол айтырыглары болгаш өске-даа элээн айтырыглар боттарының шиитпирлеттинерин амдаа манап турарының чугула чылдагаанларының бирээзи болур.

Ийи күрүнелериниц аразында эки, найыралчы харылзаалар совет улуска-даа база ол ышкаш америк улуска-даа эвээш эвес үнелиг үре-түннелдиг үүлдерни берип турарын делегейниц эн күүлүг күрүнелери—ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның төөгүзү бадыткап турар. Ындыг болза-даа совет-америк найыралчы харылзааларны камгалаарынга болгаш хөгжүдеринге үүгле совет болгаш америк улустар сонуургалдыг эвес. Бүгү делегейниц улустары аная база сонуургалдыг.

Ындыг болза-даа, ылаңгыя ССРЭ биле АКШ-тың аразынга делегейниц дүшкүүрлүг чоруун хевээр арттырары болгаш күштелдирери ажыктыг деп санап турар ажылдакчылар базала бар. Олар болза амгы үеде делегей хөгжүлдези бот-боттарынга удурланышкак ийи ниитилел системаларының—социалистиг системаның болгаш капиталистиг системаның тайбын чарыжын тодарадыр ужурлуг деп чүвени хүлээп көөрүн күзевейн турар ажылдакчылар-дыр. Олар болза-даа байдалды чидиглендирерин, дайын калчааралшкының өскүдерин бар-ла шаа-биле оралдажып турар «соок дайынныц» талалакчылары, чүзүн-баазын «калчаарап барганнар-дыр».

Совет Эвилели болза совет улустун болгаш бүгү кижи төрелгетенниц чаагай чоруунга бүгү-ниити тайбыцны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар дээш чүткүлдүг демиселди бодунун чайгылыш чок күчүзүн медереп билбишаан, чайгылыш чокка болгаш бүзүрелдиг чорудуп турар. Кажан империалистер чепсегленишкиннин эндере бүдүрүүшкүнүн үргүлчүлеп турар байдалларда Совет чазак ССРЭ-ниц, оон өөнүктериниц болгаш эвилелчилериниц айыыл чок чоруун идегелдиг хандырарынга бүгү-ле эргежок чугула үүлдерни кылып турар болбайнаан. Ынчалза-даа Совет Эвилели улустарның тайбыцы болгаш айыыл чок чоруу дээш демисел талазы-биле, а ол ышкаш экономика болгаш культура адырларының талазы-биле Каттышкан Штаттар-биле кады ажылдажылганы чорударын күзеп турар. Совет кижилер америк улус-биле найыралдажырын болгаш тайбыцга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетен-биле кады бүгү делегейге тайбынны камгалап алырын күзеп турар. Москва Керээзиниц салганы болгаш ядролуг чепсектиг объектилерни орбитаже үндүрбес дугайында совет-америк дугуржулгабиле үргүлчүлөөн эки эгелээшкин бүгү кижи төрелгетенниц эргеажыктарынга быжыглаттынган болгаш хөгжүттүнген турар дээрзинге идегээриниц үндезин-барымдаалары амгы үеде мурнукузундан улуг болуп турар. Сорулга болза бо баштайгы базымнар-биле дараалаштыр делегей байдалын экижидеринче угландырган улам ыңайгы дугуржулгалары удаа-дараа чедип алырында болур.

В. ХВОСТОВ,
В. ИСРАЭЛЯН.

АФРИКАДА ЭҢ УЛУГ ПЛОТИНА

Саад-аль-Аали деп сөстү бүгү Африкада эки билип турар. Ол болза Каттышкан Араб Республикада Совет Эвилелиниц дузазы-биле тудуп турар бедик Асуан плотинаның ады-дыр. Ол бо дилте эң улуг гидротехниктиг дериишкин болур.

Плотинаның бедии 111 метр. Плотинаны тургузар хөлү Нил хемниц суун боор арганы бээр. КАР-да суггарылга шөлү 30 хууга көвүдээр. Ынчангаш ол чорук хөй-хөй муң тонна хөвеңни, тарааны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын немей өстүрүп алыр арганы бээр. Ам тудуп доскан турар ужурлуг гидроэлектростанцияның күчүзү ийи миллион киловатт ажыг болур.

Туннелдерни казарынга, гидроэлектростанцияның бажыңының тудуунда, бетонну эптеп салырынга 20 муң ажыг араб болгаш совет ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер найыралдыг ажылдап турар.

1964 чылдың ортан үезинде бирги ээлчегниц ажылдары доозулган турар ужурлуг.

ЧУРУКТАРДА: *(Үстүнде) гидростанцияның тудуунуң ниити хевири. (Адаанда).*

Бөлүк араб болгаш совет тускай эртемниглер (солагай талазындан оң талазынче) В. А. Скрамнюк, Е. З. Григорьев, Хасан Мурси, Али Мамуд, Минеси Мохараш.

Фотолар В. БУДАННЫЫ.
СЭТА-ның фотохроникалары.

Совет космонавтар индий черде

КАЛЬКУТТА. (СЭТА). Ноябрь 18-те совет космонавтар Валентина Николаева-Терешкова, Валерий Быковский болгаш Андриян Николаев олар Индияның улуг порту, үлептүр болгаш культура төвү, Барыын Бенгалия штаттың кол хоорайы — Калькуттада чеде берген. Аэродромдан бүгү орукту дургаар муң-муң чурттакчылар найыралчы Совет Эвилелиниц төлөөлерининг изиг байырын чедирип турганнар.

Барыын Бенгалияның парлалгазы Индияда совет космонавтарнын чоруп турарын калбаа-биле чырыдып турар. Индияга совет аалчыларны эң чылыг болгаш өөрүшкү-биле хүлээп ап турарын бүгү солуннар демдеглеп турар.

ШЫДЫРААА

Совхозтуң бирги чери дээш

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвү — Сут-Аксы суурга совхозтуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы чоокта чаа болуп эткен. Аңаа 18 шыырак шыдыраачылар күжүн шенээннер. Маргылдаага чаңгыс-ла бирги разрядчы, ийиги разрядчы ийи кижи болгаш тос үшкү разрядчылар киришкеннер.

Совхозта хоочун шыдыраачыларның бирээзи Доңгак Херел, аныяк шыдыраачылар: магазин эргелекчизи О. Сарыг-оол, чолаачы М. Меңниг-оол, школачы Володя Сарыглар оларның ойнааны көрүштүг болган. Сут-Аксы ортумак школаның өөренкичизи В. Сарыгларның бирги разрядчы Балган Ламаш-оол-биле ужуражыышкының көрүкчүлер кичээнгейлиг сонуургап көрген. Республиканың безин шыырак шыдыраачыларының бирээзинге санадып, каш удаа улуг маргылдааларга чедишкининг киржип келген удурланыкчызындан чалыы шыдыраачы сезингеш, оюнун эгезинде камгаланыр арганы шилип алганы черле чедимчелиг болган. Володя чоорту камгалалдан үнгеш, боду халдаашкынче кирипкен болгаш шиитпирлиг көштерни кылганының өөлүнде Ламаш-оол дүжүп бээринден өске арга чок болу берген. Эгелеп чоруур шыдыраачының ол чедишкининге көрүкчүлер баймр чедиргеннер.

Совхозтуң Бора-Тайга, Алдан-Маадыр салбырларындан болгаш Киров суурдан бо маргылдаага шыдыраачылар кээп киришпээни маргылдааның организас талазы-биле кошкак болганын херечилеп турар.

Ийи хүн үргүлчүлеп келген ук маргылдааның түннелинде бирги черни Сут-Аксы ортумак школаның директору М. Далар-оол, ийиги черни Хөр-Тайга школазының башкызы О. Алдын-оол, үшкү черни чолаачы М. Меңниг-оол олар чедип алганнар. Бо ужуражыышкыннарга бирги разрядчы Б. Ламаш-оолдуң бүгү талабиле кошкак ойнааны шыдыраага сонуургалдыгларга дыка хомуданчыг болган, ол үүгле дөрткү черни бо удаада чедип алыр аргалыг болган. 1—4 чедир черлерни алган тиилекчилерге совхозта ажылчын комитедиң өртектиг белектерни тывыскан.

Маргылдааның дөрт тиилекчизи шыдыраа талазы-биле ам удавас болур район маргылдаазынга барып, совхозунуң ат-алдарын камгалаарлар.

Х. МОНГУШ.

Ираста байдалга холбаштыр

ЧУРТКА ЧАА ЭРГИЛДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ираста иштики байдалдың чидигленип турарының дугайын херечилеп турар шериг командылалының өлүмүн каш дыңнадыгларын Багдад радиозу дамчыткан деп, америк информация агентилелдери дыңнадып турар. Эртен эрте, бодунуң аназдагы дамчыдылгазын соксаткаш, Багдад радиозу чуртта бүрүн эрге-чагырганы армия бодунуң холунга алганын дыңнаткан. «Революстуг командылалдың национал чөвүлелин» Ирактың президентизи маршал Арефтиң даргалаашкыны-биле тургускан. «Революстуг командылалдың национал чөвүлелин» шуут-ла шериг кижилерден тургустунган.

Комендант шагын тургусканынын болгаш бо чыдың февральда күрүне эргилдезинин үезинде баасистериниц тургусканы шеригзиттинген хамааты организациязы —«Национал гвардияны» дүжүргениниц дугайын радио дыңнаткан.

Багдад радиозун дамчыштыр чүве чугаалааш, «Ирактың чепсектиг күштери Ирак найысылалда контрольду тургускан болгаш кандыгдаа оппозицияга удур тулчуруңга белен» деп, президент Ареф медеглээн. Баасисчи «национал гвардияны» үзүткан чок кылган турар деп, Ареф чугаалаан. «Национал гвардияның» кежигүннери боттарында бар бор-чепсээн чоогунда шериг кезектеринге доп-дораан дужаан бээр хүлээглелиг. Дужаалга чагыртпас кижилерни ол-ла черинге доп-дораан шаажылаан турар. Кандыг-даа удурланыышкыны чылча шавар болгаш удурланыышкын кылган кижилерни адып-боолаар дужаалды шериг кезектеринге берген. Полиция болза шериг командылалының контролюнче шилчип турар.

ЭРГИЛДЕ СӨӨЛҮНДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент Арефке онза бүрүн эргелерни тыпсырының дугайында болгаш ирак армияның кол штавының начальниги-нге ону томуйлаарының дугайында шиитпирни «Революстуг командылалдың чаа национал чөвүлели» хүлээп алган деп, Франс Пресс агентилел дыңнадып турар. «Национал чөвүлелдиң» шиитпири-биле шериг генерал губернатору Мослехти иштики херектер министринге томуйлаан. Күрүнеиниц айыыл чок чоруунуң болгаш полиция албаныныц удуртукчуларын эрге-дужаалындан дүжүргениниц дугайын өске шиитпирде чугаалап турар. Оларны армия офицерлери-биле солаан. Багдадта бүгү-ле солуннарны шериг командылалының дужаалы-биле хаг-ган. Ираста турар бүгү-ле даштыкы кижилерни бажыңнарындан чорувас кылдыр дужааган.

Ирактың, Сирияның болгаш КАР-ның чаңгыс эвинче кыйгырып турар дыңнадыгны Багдад радиозу база дамчыткан. Ираста күрүне эргилдезин Каир радиозу деткээн деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи КАР-дан дыңнадып турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Ирак бодунуң хүлээлгелеринге шынчы болуп артар болгаш араб күрүнелериниц мурнунга, хамыктың мурнунда Сирияның болгаш КАР-ның мурнунга бодунуң акы-дуңма хүлээлгезин күүседир деп, президент Ареф Багдад радиозун дамчыштыр чүве чугаалааш, араб чурттарга шынзыткан деп, Рейтер агентилел дыңнадып турар.

Сессия ажыттынган

ПЕКИН. (СЭТА). Улус төлөөлекчилериниц Бүгү-кыдат хуралының ийиги чыылдазының 4-кү сессиязы бодунуң ажылын чоокта чаа Пекинде эгелээн.

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, 1963 чылда улус ажыл-агый планының төлевилелиниц дугайында премьерниц оралакчызы Ли Фу-чуньнуц илеткелин КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниц ноябрь 16-да болган эртевги пленарлыг хуралынга чугаалажып көрген болгаш бадылаан. Ол илеткелди Күрүне чөвүлелиниц мурнундан улус төлөөлекчилериниц Бүгү-кыдат хуралының ийиги чыылдазының дөрткү сессиязынга киирер.

1963 чылда күрүне бюджединиц төлевилелиниц дугайында, ол бюджеттиц күүселдезиниц баштайгы үнелээшкининиц болгаш 1964 чылда күрүне бюджединиц эге белеткелиниц дугайында премьерниц оралакчызы Ли Сянь-няньның илеткелин хуралга база чугаалажып көрген болгаш бадылаан. Ол илеткелди Күрүне чөвүлелиниц мурнундан улус төлөөлекчилериниц Бүгү-кыдат хуралының ийиги чыылдазының дөрткү сессиязынга киирер деп турар.

Сириянның туружу

ЛОНДОН. (СЭТА). Сирияның «революстуг командылалының национал чөвүлели» Багдадта күрүне эргилдезин бууу шапкан дээрзин Рейтер агентилел дыңнаткан. «Революстуг командылалдың национал чөвүлелиниц» тускай медеглелинде чугаалап турары болза, Сирия баасисчи-партиянын удуртулгазын детхип, Ираста «араб улустун», баасисчи партияның удуртулгазының эргезинге бүгү-ле дузаламчыны тыпсып турар.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттуг хүн болур, чамдык черлерге хар чаар. Хат ой-тавында. Даглыг черлерге дыңзыыр. Агаарның температураз республикага—2—7 градус, а Кызылга—3—5 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Диканька суурнуң чоогунда кежээлер» 10, Коргунчуг дүннер» 12, 2, «Балуев-биле таныжыңар» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Ургларга программалар 10, «Хуулгаазынныг лимби» 11.15, 1.15, 3.15, «Гангстерлер болгаш Филантроптар» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Ургларга программалар 10.30, «Рыжик» 12.30, «Ньютон кудумчузунда № 1 бажың» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кочубей» 3.15, 5.15, «Кызыл болгаш кара» (1-ги, 2-ги сериялары) 7.15 шактарда.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг болгаш «Чодураа» колхозтары Жданов аттыг чаңгыс колхоз кылдыр каттышканы-биле холбаштыр бүгү организациялар болгаш хуу кижилер-биле санажылганы бо чылдың декабрь 1-ге чедир чорударын дыңнадып тур.

Ол хуусаа эртерге санажылга кылбас.

ЖДАНОВ АТТЫГ БОЛГАШ «ЧОДУРАА» КОЛХОЗТАРНЫҢ БАШТААР ЧЕРЛЕРИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко-кудумчузу, бажың № 3 телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38. идеология киллизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарьзың 23 — 35. көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амылырал киллизиниң 37—13. 23 — 54. үлегүүр бүзүрүлгезинин болгаш партийжи амылырал киллизиниң 22 — 64 чагаа. ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21 — 27. иштики информация киллизиниң 20—60, бухгалтериянын 31 — 75. корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01755. Культура министерствозунун типографиязы